Devletçilik Dönemi Tütün Politikasının Belirlenmesinde Birinci ve İkinci Tütün Kongreleri

Pınar TUNA

Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Kent Üniversitesi, Rektörlük Ortak Dersler Bölümü, İstanbul

E-Mail: pinar.tuna@kent.edu.tr

ORCID-ID: 0000-0003-1805-5053.

Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 26.01.2025 Kabul Tarihi / Accepted: 07.08.2025

ÖZ

TUNA, Pınar, **Devletçilik Dönemi Tütün Politikasının Belirlenmesinde Birinci ve İkinci Tütün Kongreleri,** CTAD, Yıl 22, Sayı 44 (Bahar 2026), s. 397-425.

Osmanlı Devleti'nde tütün, önemli bir üretim ve ihracat kalemi olmuş ve özellikle 19. yüzyılda tütün üzerinde devlet etkisi artmaya başlamıştır. Ancak dış borçlanmanın da yol açtığı sorunlar nedeniyle ülke ekonomisi giderek bozulmuş ve 1881 yılında yayımlanan Muharrem Kararnamesi ile tütün inhisarı geliri yeni kurulan Düyun-u Umumiye İdaresi'ne bırakılmıştır. Düyun-u Umumiye İdaresi ile Osmanlı hükûmetinin anlaşması üzerine tütün inhisarı geliri 1883'te kurulan Reji İdaresi'ne verilmiştir. Reji İdaresi tütüne yönelik bazı olumlu kararlar almışsa da üreticilerin şikâyetlerine yol açan uygulamalarda da bulunmuştur. Bu açıdan Osmanlı'dan Cumhuriyet'e bağımsız ve sağlıklı bir şekilde işleyen bir tütün politikası devredilememiştir. Bu nedenle Cumhuriyet döneminde, tütün üretimini düzenlemeye yönelik çeşitli kararlar alınmıştır. Bu bağlamda 1925 yılında Reji İdaresi'ne son verilip tütün devlet tekeline alınmış

ve üretimi artırmaya yönelik çeşitli girişimlerde bulunulmuştur. Bununla birlikte 1929 Dünya Ekonomik Krizi tütün sektörünü de olumsuz etkilemiştir. Krizin ekonomi üzerindeki olumsuz etkilerini gidermek için 1931 yılında kabul edilen devletçilik ilkesi, tütün sektöründe de devlet etkisinin artması sonucunu doğurmuştur. Devletçilik politikasının tütün üzerindeki en somut etkisi Ankara'da gerçekleştirilen iki Tütün Kongresi'yle ortaya çıkmıştır. Bu dönemde 1-5 Şubat 1932 tarihleri arasında Birinci Tütün Kongresi düzenlenmiş, ancak bu kongre sonrasında tütüne yönelik sorunların çözülememesi üzerine 15-18 Nisan 1934 tarihleri arasında İkinci Tütün Kongresi toplanmıştır. İlkine göre çok daha planlı ve kapsamlı olan bu kongre sonrasında, tütün politikasına dair somut ve kalıcı önlemler alınmaya çalışılmıştır. Bu çalışmada, devletçilik döneminde düzenlenen iki Tütün Kongresi'nin, 1930'lardaki tütün politikasının belirlenmesine yönelik etkileri incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: 1929 Dünya Ekonomik Krizi, Celâl Bayar, Devletçilik, İnhisar, Tütün

ABSTRACT

TUNA, Pınar, **First and Second Tobacco Congresses in Determination of the Tobacco Policy of the Etatism Period,** CTAD, Year 22, Issue 44 (Spring 2026), pp. 397-425.

In the Ottoman Empire, tobacco became an important production and export item, and state influence on tobacco began to increase, especially in the 19th century. However, due to the problems caused by foreign borrowing, the country's economy gradually deteriorated and with the Muharram Decree published in 1881, the tobacco monopoly income was left to the newly established Public Debt Administration. Upon the agreement between the Ottoman Government and the Public Debt Administration, the revenue from the tobacco monopoly was granted to the Regie Administration, which was established in 1883. Although the Regie Administration took some positive decisions regarding tobacco, it also implemented practices that led to complaints from producers. In this respect, an independent and soundly functioning tobacco policy could not be transferred from the Ottoman Empire to the Republic. For this reason, various decisions were taken to regulate tobacco production during the Republican period. In this context, the Regie Administration was abolished in 1925, tobacco was taken under the state monopoly and various attempts were made to increase production. However, the World Economic Crisis of 1929 also had a negative impact on the tobacco sector. The principle of etatism, adopted in 1931 to mitigate the negative effects of the crisis on the economy, also resulted in an increased role of the state in the tobacco sector. The most concrete impact of the etatism policy on tobacco emerged through the two Tobacco Congresses held in Ankara. During this period, the First Tobacco Congress was held between February 1-5, 1932; however, due to the failure to resolve the problems related to tobacco after this congress, the Second Tobacco Congress was convened between

April 15-18, 1934. Compared to the first, this congress was much more planned and comprehensive, and attempts were made to implement concrete and lasting measures regarding tobacco policy afterward. In this study, the effects of two Tobacco Congresses organised during the etatism period on the determination of tobacco policy in the 1930s are examined.

Keywords: The World Economic Crisis of 1929, Celâl Bayar, Etatism, Monopoly, Tobacco

Giriş

Tütün, patlıcangiller (Solanaceae) ailesinden tek yıllık bir bitki olup keyif verici, aromatik ve endüstri bitkileri kategorilerinde yer almaktadır.[1] Amerika kıtasının keşfiyle birlikte ana vatanı Amerika'dan Avrupa'ya getirilen tütün, 16. yüzyılda dünyaya yayılarak Akdeniz üzerinden Osmanlı topraklarına girmiş ve bu yüzyıl sonlarında birçok bölgede tütün üretilmiştir. Osmanlı Devleti'nde tütün kullanımının giderek artması üzerine bu konuda çeşitli yasaklamalar getirilmişse de bunların etkisi zaman içerisinde azalmış ve ülkedeki tütün üretimi yaygınlaşmıştır.[2]

19. yüzyıla gelindiğinde, tütün üzerinde devlet etkisinin artmaya başladığı görülmektedir. 1850'li yılların sonundan itibaren tütün ithali yasaklanmış ve 1860 yılında tütüne tekel getirilmişti.[3] Ancak 1854 yılından itibaren alınan dış borçların ödenememesi üzerine, bazı vilayetlerin tütün inhisarı geliri de dâhil olmak üzere altı gelir kalemi 1879'da varılan anlaşma gereğince Rüsum-ı Sitte İdaresi'ne bırakılmıştı.[4] Daha sonra 20 Aralık 1881'de yayımlanan Muharrem Kararnamesi ile Rüsum-ı Sitte İdaresi kaldırılıp Düyun-u Umumiye İdaresi kurulmuş ve tütün inhisarı da dâhil olmak üzere altı gelir kaleminin tahsilâtı bu idareye devredilmişti.[5] Düyun-u Umumiye İdaresi, aldığı yetki kapsamında Osmanlı hükûmetine, tütün tekeli gelirinin toplanmasının kurulacak reji idaresine bırakılmasını önermiş ve

---

[1] Güven Şahin ve Nuran Taşlıgil, "Türkiye'de Tütün (Nicotianatabacum L.) Yetiştiriciliğinin Tarihsel Gelişimi ve Coğrafi Dağılımı", *Doğu Coğrafya Dergisi,* Cilt 18, Sayı 30, Temmuz 2013, s. 74.

[2] Fehmi Yılmaz, "Tütün", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi,* Cilt 42, İstanbul, 2012, s. 1-2.

[3] Rifat Önsoy, "Muharrem Kararnâmesi ve Düyûn-u Umumiye İdaresi", *Osmanlı,* Cilt 3, Editör Güler Eren, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 1999, s. 403.

[4] Metin Ünal, "Tütünün Dört Yüz Yılı", *Tütün Kitabı,* Editör Emine Gürsoy Naskali, 2. Baskı, Kitabevi, İstanbul, 2007, s. 25.

[5] İ. Hakkı Yeniay, *Yeni Osmanlı Borçları Tarihi,* İstanbul Üniversitesi Yayını, İstanbul, 1964, s. 64-77; Seyfettin Gürsel, "Osmanlı Dış Borçları", *Osmanlı,* Cilt 3, Editör Güler Eren, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 1999, s. 395-396; Önsoy, agm. s. 403; Biltekin Özdemir, *Osmanlı Devleti Dış Borçları,* İkinci Baskı, T.C. Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı Yayını, Ankara, 2010, s. 48-80, 159-161.

hükûmetin de onayıyla 27 Mayıs 1883'te Reji İdaresi kurulmuştu. Bu idare tüm tütün resimlerinin toplanma yetkisini almış, ayrıca ülke içindeki tütünün satın alınması, işlenmesi ve satılması işlerini üstlenmişti. Üç ortaklı bir yabancı sermaye kuruluşu olan Reji 30 yıllık bir imtiyaz süresiyle kurulmuş, bu süre 1913'te 15 yıllığına uzatılmıştı. Reji İdaresi, tütün politikasına yönelik bazı olumlu düzenlemeler yapıp kendi gelirini artırmasına karşın, ülkedeki tütün üreticisi ve tüccarlarını zor duruma sokacak kararlara da imza atmıştı. Ayrıca Osmanlı Devleti'ne ödemesi gereken parayı gerekli düzeyde ödememişti.[6]

Tüm bu gelişmeler, Cumhuriyet dönemine gelindiğinde sağlıklı ve ulusal niteliği bulunan bir tütün politikasının meydana getirilemediğini ortaya koymaktaydı. Bu açıdan Cumhuriyet döneminde, Birinci Tütün Kongresi'nin düzenlendiği 1932 yılına kadar olan süreçte, tütün üretimini geliştirmeye yönelik çeşitli kararlar alınmıştı. Cumhuriyet'in ilanından önce 17 Şubat-4 Mart 1923 tarihleri arasında İzmir'de düzenlenen Türkiye İktisat Kongresi'ne katılan çiftçi grubunun talepleri arasında Reji İdaresi'nin kaldırılması da bulunmaktaydı. Ardından Mustafa Kemal Paşa, 8 Nisan 1923'te yayımladığı beyannamede, tütün ziraat ve ticaretini geliştirmeye yönelik önlemler alınacağını açıklamıştı. Bu doğrultuda Cumhuriyet'in ilanından sonra tütün üretimini artırmaya yönelik çeşitli kararlar alınmıştı. 26 Şubat 1925'te kabul edilen kanunla, Reji İdaresi'nin faaliyetlerine son verilerek tütün devlet tekeline alınıp Tütün İdare-i Muvakkatesi kurulmuş, 8 Şubat 1926'da kabul edilen kanunla tütün üzerindeki devlet tekeli pekiştirilmişti. Bu kanunla devlet üreticiyi korumak üzere tütün piyasasına yönelik etkisini artırmış, ancak bu etki özel sermayenin tamamen dışlanması gibi bir sonuca yol açmamıştı. Bu düzenlemelerin yanı sıra tütün üretiminin geliştirilip modernleştirilmesine dönük önlemler alınmış ve 1927 yılında Akhisar'da bir Tütün Kongresi toplanmıştı.[7]

---

[6] V. Necla Geyikdağı, *Osmanlı Devleti'nde Yabancı Sermaye 1854-1914,* Hil Yayın, İstanbul, 2008, s. 183-188; Nuray Ertürk Keskin-Melda Yaman, *Türkiye'de Tütün Reji'den Tekel'e, Tekel'den Bugüne,* NotaBene Yayınları, Ankara, 2013, s. 57-85; Parvus Efendi, *Türkiye'nin Mali Tutsaklığı,* Hazırlayan Muammer Sencer, İleri Yayınları, İstanbul, 2005, s. 203-224; Özdemir, *age.* s. 77-78.

[7] *Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA),* 1455-38-1/10. Büro, 07.1938; "Kanunlar", *Resmî Ceride,* Sene 3, Numara 86, 2 Mart 1341, s. 21-23; *Türkiye İktisat Kongresi 1923-İzmir Haberler-Belgeler-Yorumlar,* Hazırlayan A. Gündüz Ökçün, Üçüncü Basılış, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1981, s. 390; Korkut Boratav, *Türkiye'de Devletçilik,* 2. Baskı, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2006, s. 117-119; H. Nezihi, "Ankara Tütün kongresi (1-5 Şubat) 1932", *T.C. İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası,* Cilt 48, No 1, Kânunusani 1932, s. 5; *Atatürk'ün Bütün Eserleri,* Cilt 15 (1923), Kaynak Yayınları, İstanbul, 2005, s. 278-280; Nadir Yurtoğlu, "Atatürk Dönemi'nde Türkiye'de Tütün Yetiştiriciliği ve Politikası (1923-1938)", *Belgi Dergisi,* Sayı 22, Yaz 2021/II, s. 157-158; Keskin-Yaman, *age.* s. 205-234, 246-251, 260; Sinan Demirbilek, "Tek Parti Döneminde İnhisarlar (1923-1946)", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi,* Cilt 12, Sayı 24, Haziran 2012, s. 207.

Tütün üretimini artırmaya yönelik bu düzenleme ve girişimler belirli bir fayda temin etmesine karşın, özellikle 1929 Dünya Ekonomik Krizi yeni önlemler alınmasını gerekli kılmıştı. Kriz sonrasında üretimde ciddi bir azalma yaşanmış, işsizlik artmış ve dünya ticareti önemli ölçüde daraldığından fiyatlar düşmeye başlamıştı. Krize karşı liberal iktisat politikaları çözüm üretmekte yetersiz kaldığından dünya ekonomisinde devlet müdahaleciliği etkisini artırmıştı. O dönemde tütün, üzüm, incir, fındık ve pamuk gibi ürünler Türkiye'nin en önemli ihracat kalemleri arasında yer almaktaydı. Dünya ticaretinin daralıp fiyatların düşmesi Türkiye'nin ihracat gelirlerini azaltmış, bu da özellikle pazara açık yerlerdeki Türk köylüsü ve tüccarının ciddi bir gelir kaybına neden olmuştu. Bu durum işsizliğin de artması sonucunu doğurmuştu.[8] Bu olumsuz tablo karşısında, tütün politikasında da devletin etkinliği artmaya başlamıştı. Bu çalışmada, devletçilik dönemi tütün politikasının belirlenmesinde önemli bir rolü olan Birinci ve İkinci Tütün Kongreleri incelenmiştir. Bu bağlamda her iki kongrenin hazırlık süreci verildikten sonra kongrede alınan kararlar değerlendirilmiş ve bu kararların tütün politikasına etkisi ele alınmıştır.

Birinci Tütün Kongresi (1-5 Şubat 1932)

Kongre Öncesindeki Gelişmeler ve Yapılan Hazırlıklar

Birinci Tütün Kongresi öncesinde, devletin tütün piyasasındaki yetkisini yeniden düzenleyen ve 1925-1930 yılları arasında olduğu gibi tütün çiftçisinin devlet tarafından korunmasına olanak sağlayan 9 Haziran 1930 tarihli Tütün İnhisarı Kanunu kabul edilmişti. Böylece devletin 1920'lerde başlattığı ve tütün üreticisini tüccarın vereceği düşük fiyatlara karşı korumayı içeren politika devam ettirilmişti. Dokuz bölüm, 84 asıl ve bir geçici maddeden oluşan Tütün İnhisarı Kanunu'na göre Türkiye'de tütün satın almak, işlemek, kıymak, sigara vb. ürünleri yapmak, bu ürünleri bandrollü ve etiketli kutu ve paketlere koymak, yurt dışından tütüne yönelik her türlü ithalatı gerçekleştirmek Tütün İnhisarı İdaresi'nin göreviydi. Kanunun diğer maddeleri; tütün tarım ve ticareti ile üretici, tüccar ve devlet arasındaki ilişkileri ele almakta ve bu hükümlere uymayanlara yönelik cezaları açıklamaktaydı.[9] Bunun dışında, 5-19 Ocak 1931 tarihleri arasında gerçekleştirilen Birinci Ziraat Kongresi'nde, tütün politikasının mevcut konumu

---

[8] İlhan Tekeli-Selim İlkin, *1929 Dünya Buhranında Türkiye'nin İktisadi Politika Arayışları,* Bilge Kültür Sanat, İstanbul, 2009, s. 3-24, 29-32; İlker Parasız, *1929 Dünya Büyük Ekonomik Krizi Dünyadaki ve Ülkemizdeki Etkileri,* Ezgi Kitabevi, Bursa, 2011, s. 3-44, 97-98; Avni Zarakolu, "1929/30 Dünya Ekonomik Krizi Karşısında Türk Ekonomisi ve Alınan Krizle Mücadele Tedbirleri", *Atatürk Dönemi Ekonomi Politikası ve Türkiye'nin Ekonomik Gelişmesi,* Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1982, s. 91.

[9] "Tütün İnhisarı Kanunu", *T.C. Resmî Gazete,* Sayı 1531, 28 Haziran 1930, s. 9153-9159; Keskin-Yaman, *age.,* s. 234-235.

ortaya konulmuş ve bunun geliştirilmesine yönelik çeşitli önerilerde bulunulmuştu.[10]

Tütün politikasına yönelik devletin etkisi, devletçilik ilkesinin kabulüyle daha da belirgin bir şekilde ortaya çıkacaktı. Devletçilik, resmî olarak 1931 Cumhuriyet Halk Fırkası (CHF) Kongresi'nde kabul edilmişti. Buradaki tanımlamaya göre devletçilik, özel sermayeyi esas almakla birlikte ülkeyi en kısa zamanda kalkındırabilmek için özellikle iktisadi alanda devleti fiilen etkin kılma amacını taşıyordu.[11] Böylece özel sermaye karşıtı olmayıp karma ekonomiyi esas alan devletçilik, tütün politikası üzerindeki kararlarda da etkisini gösterecektir. Devletçilik anlayışının tütün politikası üzerindeki en belirgin etkisi Ankara'da düzenlenen Tütün Kongreleri'yle görülecektir. Devletçilik dönemindeki ilk Tütün Kongresi 1-5 Şubat 1932 tarihleri arasında düzenlenmiştir.

Bu girişim öncesinde, 1931 CHF Kongresi'ne çeşitli vilayetlerden tütün politikasına yönelik bazı dilekler gönderilmiş,[12] ayrıca bu süreçte İstanbul Ticaret Odası'na bir tebliğ gönderen İktisat Vekâleti kongre için üç kişilik bir heyet seçilmesini talep etmişti. Bu sırada Ticaret Odası konuya yönelik bir de rapor hazırlamıştı.[13] Birinci Tütün Kongresi'nin toplanmasından önce yaşanan önemli bir gelişme de tütün inhisarının, 29 Aralık 1931 tarihli kanunla yeni kurulan Gümrük ve İnhisarlar Vekâleti bünyesine alınmasıydı. Bu düzenlemeyle tütün konusuna ilişkin İnhisarlar Umum Müdürlüğü kurulmuştu.[14] Kongre toplanmasının kesinleşmesi üzerine İstanbul Ticaret Odası, kongreye katılacak üç kişilik delege heyetini seçmiş ve bu kişiler bir toplantı yaparak kongreye sunulacak görüşleri belirlemişlerdi. Ardından Ticaret Odası'nın nihai raporu hazırlanmıştı.[15] İstanbul dışında, tütün üretiminde önemli bir yeri bulunan Ege Bölgesi'nde de

---

[10] *1931 Birinci Ziraat Kongresi İhtisas Raporları,* Millî İktisat ve Tasarruf Cemiyeti, Ankara, [t.y.], s. 4-135; Mehmed Gökhan Polatoğlu, "Türkiye'nin İktisat Politikasının Değişim Sürecinde Kongreler Dönemi: Birinci Sanayi Kongresi ve Birinci Türkiye Ziraat Kongresi (1930-1931)", *Türkiye İktisat Kongresi 2023 Bildiriler Kitabı 19-20 Temmuz 2023,* Yayına Hazırlayan Yunus Pustu, Ayşenur Şenel, Hande Yaren Karacabey, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2024, s. 1378, 1382-1383.

[11] *C.H.F. Nizamnamesi ve Programı,* Ankara, 1931, s. 31.

[12] *C.H.F. Üçüncü Büyük Kongre Zabıtları 10-18 Mayıs 1931,* İstanbul, 1931, s. 96-97, 121.

[13] "Tütün kongresi", *Akşam,* 11 Kânunusani 1932, s. 3; "Tütün işi", *Son Posta,* 16 Kânunusani 1932, s. 2; "Tütün buhranı nasıl izale edilebilir?", *Akşam,* 19 Kânunusani 1932, s. 5.

[14] "Gümrük ve İnhisarlar Vekâleti teşkiline dair kanun", *T.C. Resmî Gazete,* Sayı 1989, 30 Kânunuevvel 1931, s. 1097; Demirbilek, agm. s. 208.

[15] "Tütüncüler", *Son Posta,* 20 Kânunusani 1932, s. 2; "Tütün inhisarı ve tüccar", *Akşam,* 22 Kânunusani 1932, s. 1; "Tütün kongresi hazırlığı", *Akşam,* 26 Kânunusani 1932, s. 9; "Tütün kongresi hazırlığı", *Akşam,* 27 Kânunusani 1932, s. 1; "Tütün kongresi bir şubatta toplanıyor", *Vakit,* 29 Kânunusani 1932, s. 3.

ciddi bir hazırlık söz konusuydu.[16] Ayrıca kongreye İhracat Ofisi, Ziraat Odası, İktisat Vekâleti ve İnhisarlar İdaresi adına katılacak delegeler belirlenmişti.[17]

Kongre hazırlıklarının yapıldığı dönemde dile getirilen bir görüşe göre Türkiye'de, diğer tütün üreten ülkelerde olduğu gibi büyük bir kriz yaşanmaktaydı ve bunun temelinde alıcının olmaması nedeniyle fiyatların düşük olması yatıyordu. Oysa tütün ülkenin en önemli servetiydi ve her yıl tütün sayesinde ülkeye 50-60 milyon lira girmesine karşın, bu gelir birkaç yıl öncesine göre üçte iki oranında azalmıştı.[18] Sayısal verilere göre de 1928-29'da 42.473.000 lira olan toplam mamul tütün satış bedeli, 1929-30'da 45.196.000, 1930-31'de ise 42.138.000 lira düzeyinde gerçekleşmişti. Buna karşılık 1931-32'de 36.481.000 liraya düşmüştü.[19]

Tütün krizinin diğer bir nedeni olarak, Türk tütünlerinin yeni rakipler karşısında kalması diğer bir deyişle rekabetin artması gösterilirken, üreticiler de tütüne ödenen paranın düşüklüğünden şikâyet etmişlerdi.[20]

Kongrenin Toplanması ve Komisyonların Çalışmaları

İktisat Vekâleti tarafından düzenlenen Birinci Tütün Kongresi'nin amacı ülkedeki tütünlerin ekimi, işlenmesi ve ihracı konularını incelemekti. Bu açıdan tütünün, ülkenin en önemli ihraç ve ticaret maddesi olmasına rağmen satılmayarak depolarda kalması sorununa kongrede çare bulunması hedeflenmişti.[21]

Kongre, 1 Şubat 1932'de Himaye-i Etfal Cemiyeti merkezinde toplanacak ve İktisat Vekili Mustafa Şeref (Özkan) Bey'in konuşmasıyla açılacaktı. Mustafa Şeref Bey'in konuşmasının ardından komisyonlar oluşturulacaktı. Kongreye İstanbul'dan üç; İzmir ve Samsun Ziraat ve Ticaret Odaları'ndan ikişer; Manisa, Muğla, Bafra, İzmit, Trabzon Ziraat ve Ticaret Odaları'ndan birer; Ödemiş ve

---

[16] "Tütün kongresi", *Akşam,* 3 Kânunusani 1932, s. 1; "Tütün kongresi", *Akşam,* 23 Kânunusani 1932, s. 5; Adnan, "Tütün Ziraatini Tahdit Etmek Doğru Mudur?", *Son Posta,* 1 Şubat 1932, s. 4.

[17] "Tütün kongresi hazırlıkları", *Cumhuriyet,* 11 Kânunusani 1932, s. 2; "Tütün kongresi için hazırlık", *Akşam,* 24 Kânunusani 1932, s. 5; "Tütün kongresi", *Akşam,* 26 Kânunusani 1932, s. 2; "Tütün kongresi hazırlığı", *Akşam,* 28 Kânunusani 1932, s. 5.

[18] "Tütün buhranı neden hat bir şekil aldı?", *Akşam,* 21 Kânunusani 1932, s. 1, 11.

[19] *Türkiye Cümhuriyet Merkez Bankası Bülten,* No. 33, Birinciteşrin - Birincikânun 1939, s. 145.

[20] "Akhisar tütünleri", *Akşam,* 15 Kânunusani 1932, s. 5; "Tütün buhranı neden hat bir şekil aldı?", *Akşam,* 21 Kânunusani 1932, s. 11; "Tütününü Ateşe Verip Yakan Çiftçi", *Son Posta,* 1 Şubat 1932, s. 2; "Ateşe Verilen Balyalar", *Son Posta,* 2 Şubat 1932, s. 3.

[21] "Tütün Kongresi", *Hakimiyeti Milliye,* 1 Şubat 1932, s. 1; Adnan, "Tütün Ziraatini Tahdit Etmek Doğru Mudur?", *Son Posta,* 1 Şubat 1932, s. 4; "Tütün kongresi toplandı", *Vakit,* 2 Şubat 1932, s. 2.

Denizli'den birer delege ile Ziraat ve İş Bankalarıyla İnhisarlar İdaresi ve Ziraat Vekâleti'nin delegeleri ve birçok memur katılacaktı.[22] Kongrenin toplantı gündemi şu başlıklar altında belirlenmişti:[23] Tütün ekiminin sınırlandırılması; kaçakçılığın önlenmesi; Türk tütününün yurt içi ve dışında tağşişten önlenmesi; Türk tütünleri için genel ya da yerel türler belirlenmesi; Türk tütününün ülke içerisinde işletilmesi; tütün ihracatının düşme nedenleri ve geliştirilmesi; ihracat için kredi sağlanması.

Kongre planlandığı gibi 1 Şubat 1932 tarihinde İktisat Vekili Mustafa Şeref Bey'in konuşmasıyla açılmıştı.[24] Konuşmasında, öncelikle devletin ekonomideki yeri ve tütün konusuna değinen Mustafa Şeref Bey'e göre devletin iktisadi görevleri günden güne artmasına karşın iktisadi kuruluşlardaki konumu henüz başlangıç aşamasındaydı. Bu nedenle devlet, çeşitli kesimlerin görüşlerini almak zorunda kalıyordu. Bu çerçevede kongreye katılanların görüşleri, sektörün üretim ve dış ticaret alanlarını doğrudan ilgilendirdiğinden önemliydi. Kongrenin toplanmasındaki amaç, ülkenin önemli bir menfaati olan tütün meselesi hakkında uygulanacak politikayı belirlerken katılımcıların görüşlerini almaktı. Tütün, Türkiye'de devlet gelirlerinin önemli bir kısmını oluşturduğu gibi ihraç kalemleri arasında da toplamın dörtte biriyle üçte biri arasında olmak üzere büyük bir kısmını teşkil ediyordu. Gelir kısmı bir inhisara bağlanmasına karşın tütünün dış ticareti düzensiz bir haldeydi. Ayrıca tütün maliyetinin de düşürülmesi gerekiyordu ki, bunun için tütün üreticilerine ücretli işçi yerine ailesiyle ekim yapması öneriliyordu. Tüm bu konuların derinliğine incelenmesi için komisyonların oluşturulması faydalı olacaktı.[25]

Bu çerçevede kongrede üç komisyon kurularak çalışmalarına başlamıştı. Birinci Komisyon, 2 Şubat 1932'deki görüşmelerde tütün ekiminin bölgesel ve yerel olarak sınırlandırılmasının uygun olduğuna karar vermiş ve ayrıca kaçakçılığın önlenmesi için tütün ve sigara fiyatlarının daha da düşürülmesinin yanı sıra tütünlerin tağşiş edilmemesi için önlemler alınmasını istemişti. İkinci Komisyon, tütünlerin yerel türlerinin korunmasının yanı sıra geliştirilmesi ve tütünlerin ülke içerisinde işletilmesi için öneriler getirmişti. Üçüncü Komisyon ise

---

[22] "Tütün Kongresi", *Hakimiyeti Milliye,* 1 Şubat 1932, s. 1; "Tütün Kongresi", *Cumhuriyet,* 1 Şubat 1932, s. 1; "Tütün kongresi bugün açılıyor", *Vakit,* 1 Şubat 1932, s. 2.

[23] H. Nezihi, "Ankara Tütün kongresi (1-5 Şubat) 1932", *T.C. İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası,* Cilt 48, No 1, Kânunusani 1932, s. 5; "Tütün Kongresi", *Hakimiyeti Milliye,* 1 Şubat 1932, s. 1.

[24] "Tütün Kongresi", *Hakimiyeti Milliye,* 2 Şubat 1932, s. 1; "Tütün kongresi toplandı", *Vakit,* 2 Şubat 1932, s. 2.

[25] "Tütün Meselesi", *Hakimiyeti Milliye,* 2 Şubat 1932, s. 1, 4; "Tütün Kongresi Dün açıldı", *Cumhuriyet,* 2 Şubat 1932, s. 3; Keskin-Yaman, *age.,* s. 260.

tütün ihracatının düşme nedenleriyle ihracatın geliştirilmesine yönelik görüşmelerde bulunmuştu. Üçüncü Komisyon, 3 ve 4 Şubat günleri de toplanarak görüşmelerine devam etmişti. İktisat Vekili Mustafa Şeref Bey de 3 Şubat'ta kongreye katılan delege ve uzmanlarla İktisat Vekâleti yetkilileri için bir çay ziyafeti vermişti.[26]

Kongre'ye yönelik değerlendirmelerde, kongrenin önemine değinildikten sonra yaşanan tütün sorununda ihracat konusu dile getirilmiş ve Samsun'daki tütün işçiliği durgunluğuna vurgu yapılmıştı. Ayrıca tütüne yönelik sıkıntıda, 1929 Dünya Ekonomik Krizi'nden çok Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıkan durumun etkili olduğu öne sürülmüştü. Türkiye bu sorunu çözebilmek için Yunanistan'da olduğu gibi tütün işlerinden anlayan kişilerin çalıştığı tütün koruma ve savunma büroları kurmalıydı.[27]

Kongrenin Son Toplantısı ve Alınan Kararlar

Kongrenin üç komisyonu çalışmalarını tamamlayarak raporlarını hazırlamış ve son toplantı 5 Şubat 1932'de İktisat Vekili Mustafa Şeref Bey'in başkanlığında gerçekleştirilmiş ve alınan kararlar okunmuştu.[28] Birinci Komisyon'un aldığı kararlar şu başlıkları içermekteydi:[29]

- Tütün ekimi bölgesel ve yerel olmak üzere iki şekilde sınırlandırılmalı;
- Tütün ekimine izin verilecek yerlerdeki nehir ve çayların yataklarında, ıslattığı alanlarda, kışın su baskınıyla karşı karşıya kalan yerlerde, bataklık alanlarda tütün ekimi yasaklanmalı;
- Kaçakçılık sorununu çözebilmek için sigara ve tütünler daha da ucuzlatılmalı ve tütün paketlerinin içerisine konan sigara kâğıtları çoğaltılmalı;

---

[26] H. Nezihi, "Ankara Tütün kongresi (1-5 Şubat) 1932", *T.C. İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası,* Cilt 48, No 1, Kânunusani 1932, s. 5; "Tütün Kongresi", *Son Posta,* 2 Şubat 1932, s. 3; "Tütün Kongresi", *Hakimiyeti Milliye,* 3 Şubat 1932, s. 1, 3; "Tütün İşleri", *Son Posta,* 3 Şubat 1932, s. 3; "Tütün Kongresi", *Cumhuriyet,* 3 Şubat 1932, s. 3; "Tütün kongresi encümenleri çalışıyor", *Cumhuriyet,* 3 Şubat 1932, s. 2; "Tütüncülük kongresinde", *Vakit,* 3 Şubat 1932, s. 6; "Tütün Kongresi", *Hakimiyeti Milliye,* 4 Şubat 1932, s. 1.

[27] Halil Mithat, "Haftalık İcmal", *Cumhuriyet,* 2 Şubat 1932, s. 5; "Tütün Ziraat ve Ticareti", *Son Posta,* 3 Şubat 1932, s. 4.

[28] "Tütün Kongresi", *Son Posta,* 4 Şubat 1932, s. 3; "Tütün kongresi", *Cumhuriyet,* 4 Şubat 1932, s. 3; "Tütün Kongresi", *Hakimiyeti Milliye,* 6 Şubat 1932, s. 1; "Tütün kongresi dün son içtimaını yaparak dağıldı", *Cumhuriyet,* 6 Şubat 1932, s. 1; "Tütün Kongresi Dağıldı", *Son Posta,* 6 Şubat 1932, s. 3.

[29] "Tütün Kongresi Mukarreratı", *Kooperatifçilik,* No 2, Birinci ve İkinci Kânun 1932, s. 165-168; "Tütün Kongresi", *Hakimiyeti Milliye,* 6 Şubat 1932, s. 1, 5.

- Renkli kopya kâğıtları ülkeye zımbalı olarak girmeli;

- Tütünleri tağşişten korumak için uygun önlemler alınmalı ve ait olduğu bölgenin ürünü olduğuna dair belge verilmeliydi.

İkinci Komisyon'un görüşmeleri sonucunda alınan kararlar şu şekildeydi:

- Yerel tütün türleri önceden olduğu gibi devam ettirilmeli;

- Yerel tür ve cinslerin dünya piyasasına, tüccarın talebine göre iyileştirilip değiştirilmesine gerek duyulduğu takdirde, uzun incelemeler yapılmalı ve tütüncülükle uğraşacak idare bu konuyla ilgilenmeli;

- Mevcut durumda tütünlerin büyük bir kısmı ülkede işlenmeye başlanmışsa da dışarıda işletilenlerin yurt içinde işletilmesini sağlamak amacıyla alıcı ve işleyicilere İzmir'de olduğu gibi depolar yapılmalı ve diğer işler için kolaylık sağlanmalıydı.

Üçüncü Komisyon'un aldığı kararlar şunlardı:

- Tütünlerin piyasaların ihtiyaç ve taleplerine uygun olarak hazırlanması için tütün üreticilerinin tarla seçiminde, fide işinde, gübrede, demet temizliklerinde göz önünde bulundurmakla yükümlü oldukları işler yetkili bir uzman heyet tarafından belirlenmeli ve açık bir dille yazılmış resmî kitapçıklarla açıklanmalı;

- İnhisarlar İdaresi tarafından iyi harmancılar yetiştirilmeli ve tütün emanet ambarlarının inşa edilmesi hakkındaki yasal hükümler uygulanmalı;

- Taşıma, yükleme, boşaltma ve diğer masraflar o anki duruma göre yeniden incelenmeli;

- Tütünde sigorta primleri, diğer ülkelerdeki oranlar göz önünde bulundurularak yeniden araştırılıp belirlenmeli;

- Tüccar depolarının açılış ve kapanışında mümkün olan her türlü kolaylık gösterilmeli;

- Bankalarca tütün üreticilerine verilen paranın geri alınması, mevcut şartlar içinde mümkün olduğunca ertelenmeli;

- Tütün satmak ve yeni satış yerleri bulmak için daha fazla çaba gösterilmeli, tütün ticareti için Türkiye'ye gelmiş ve gelecek olanlara her türlü kolaylık sağlanmalı;

- Basında, tütün politikasına zarar verecek ve yanlış anlaşılmalara neden olacak yayınlarda bulunulmamalı;

- Tütün işleyen geçici işçinin çalışma yerlerine gidip gelmelerinde uygulanan idare ve zabıta yöntem ve önlemleri hafifletilmeli;

- Tüccar ve çiftçilerin elindeki kullanıma uygun olmayan tütünler yakılmalı;

- Tütün üreticilerinin kredi ihtiyaçlarını sağlamak için kredi kooperatifleri geliştirilmeli ve genel bir tütüncüler bankası kurulmalıydı.

Komisyonların aldığı kararlar okunduktan sonra oylamaya geçilerek, önce Birinci Komisyon'un kararları oylanmıştı. Bu sırada eski İstanbul mebusu Hüseyin Bey ile Manisa mebusu Turgut Bey arasında bazı konulara ilişkin görüş ayrılığı yaşanmış ve İktisat Vekili Mustafa Şeref Bey de fikrini ifade etmişti. Bunun sonucunda kararlar kendisinin istediği doğrultuda onaylanmıştı. Bundan sonra İkinci ve Üçüncü Komisyonların kararları okunmuş ve delegelerin görüşleri sorulmuştu. Delegeler, Yunanistan ve Bulgaristan'da olduğu gibi çiftçi ve tüccarların korunmasını ve bir tütüncülük bankası kurulmasını istemişlerdi. Maddelerin görüşülüp kabulünden sonra kısa bir konuşma yapan İktisat Vekili, delege ve uzmanlara teşekkürlerini iletmiş ve komisyonların kararları temenni niteliğini taşısa da hükûmetin bunları dikkate alacağını söylemişti.[30]

Görüldüğü gibi devletçilik döneminde düzenlenen Birinci Tütün Kongresi'nde, tütün piyasasında yer alan aktörlerin belirli ölçüde de olsa talepleri dikkate alınmaya çalışılmıştı. Bu kongre devletçilik dönemindeki tütün politikasının belirlenmesinde tütün üreticisi ve satıcılarının görüşlerinin alınmasına yönelik ilk adımı oluşturmakla birlikte, özellikle tütün üreticisi temsiliyetine yönelik eksiklikler nedeniyle 1934 yılında ikinci bir kongrenin düzenlenmesi gündeme gelecekti.

Birinci Tütün Kongresi'nin son toplantısının ardından basında çeşitli değerlendirmeler yapılmıştı. Yunus Nadi, özellikle Ege Bölgesi'ndeki sıkıntılara işaret etmiş ve üretici ile devleti ortak bir politikada birleştirecek bir teşkilatın kurulması gerektiğini söylemişti.[31] Sadri Etem, dünya tütün stokunun bir parçası olduğundan Türkiye'deki tütün işinin, dünyadaki tütün ekimine ve satışına göre planlanması gerektiği kanısındaydı. Bu işi bireyler yapamayacağı için Türkiye'deki tütün üreticilerinin oluşturacağı bir örgüt bunu idare edebilirdi.[32] Kongreye yönelik eleştirel bir yaklaşımda ise Türk tütüncülüğünün beklenen düzeyde olmadığı belirtildikten sonra, Tütün Kongresi'nin konuyu yeterli derecede ele

---

[30] "Tütün Kongresi", *Hakimiyeti Milliye,* 6 Şubat 1932, s. 5; "Tütün kongresi dün son içtimaını yaparak dağıldı", *Cumhuriyet,* 6 Şubat 1932, s. 1, 3.

[31] Yunus Nadi, "Türk tütüncülüğünü Kurtarmak için…", *Cumhuriyet,* 6 Şubat 1932, s. 1.

[32] Sadri Etem, "Tütün işi Bir plâna göre tanzim edilmeli", *Vakit,* 13 Şubat 1932, s. 3.

alamadığı öne sürülmüş ve iktisadi devletçilik anlayışına uygun olarak tütün piyasasına devletin daha etkin müdahalede bulunması gerektiği vurgulanmıştı.[33]

Kongre Sonrasındaki Gelişmeler

Birinci Tütün Kongresi'nden sonra İstanbul Ticaret Odası Tütüncülük Komisyonu 17 Mart 1932'de toplanarak, kongre kararlarının uygulama usullerini belirleyecekti.[34] Kongrede işe yaramayan kötü tütünlerin yakılmasına karar verilmesine karşın bazı tüccarlar bu fikre itiraz etmişti. Ticaret Odası Tütüncülük Komisyonu ise bu fikrin yanlış anlaşıldığını söylemişti. Yapılan açıklamaya göre yakılacak tütünler, dış ülkelere ihraç edilmesi mümkün olmayan ve işe yaramayan tütünlerdi.[35] Kongre sonrasında ülke genelindeki tütün satışları belirli miktarda gerçekleşmesine karşın, fiyatlar istenen düzeyde değildi. Ayrıca Akhisarlı tütüncüler, kongrede alınan kararların hiçbirine uyulmadığını öne sürmüşlerdi.[36]

Kongre sonrasında yapılan düzenlemelerden biri, 27 Nisan 1932 tarihli kararname ile Tütün İnhisarı Kanunu'nun uygulanmasına yönelik nizamnamenin çıkarılmasıydı. Beş bölüm ve 81 maddeden oluşan bu nizamnamede tütün ziraatına, tütün üretiminin toplanmasına, tütünlerin ambara nakline, tüccar depolarına ve tütün satışına ilişkin esaslar ayrıntılı bir şekilde açıklanmıştı.[37] Böylece kongrede dile getirilen birçok konu nizamnamede yer almıştı.

Bu süreçte İnhisarlar İdaresi, tütün kaçakçılığı konusunu incelemeye başlamış ve kaçakçılığın fazla olduğu yerlerde ucuz tütün paketleri satılmasına karar vermişti.[38] Bu dönemde yapılan düzenlemelerden bir diğeri, kongrede dile getirilen konuya uygun olarak İnhisarlar İdaresi tarafından ambar ve depo yapılmasına yönelik kanundu. Kanun gerekçesinde, İnhisarlar İdaresi'nin yaprak tütünleri korumak zorunda olmasına karşın kendi bünyesindeki ambarların yeterli olmamasından dolayı her yıl ortalama 250 bin lira ödeyerek çeşitli yerlerde depo niteliğinde binalar kiraladığı belirtilmişti.[39] Kanun tasarısı TBMM'nin 20 Mayıs 1933 tarihli oturumunda kabul edilmişti. Buna göre İnhisarlar İdaresi tarafından

---

[33] Ş. S., "Türk Tütüncülüğü ve İktisadî devletçilik", *Kadro,* Sayı 2, Şubat 1932, s. 44-45.

[34] "Kötü tütünler", *Akşam,* 16 Mart 1932, s. 5.

[35] "Hangi tütünler yakılacak?", *Akşam,* 31 Mart 1932, s. 5.

[36] "Tütün satışı", *Akşam,* 15 Mart 1932, s. 3; "Tütün satışı", *Akşam,* 19 Mart 1932, s. 5; "Tütünler ıspanak fiatine satılıyor", *Akşam,* 31 Mart 1932, s. 11; "Tütün satışı", *Akşam,* 12 Nisan 1932, s. 3; "Bu sene az tütün ekiliyor", *Akşam,* 26 Nisan 1932, s. 5.

[37] "Kararname", *T.C. Resmî Gazete,* Sayı: 2100, 17 Mayıs 1932, s. 1421-1427.

[38] "Ucuz tütünler", *Akşam,* 22 Şubat 1932, s. 3.

[39] *T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (TBMM ZC),* Devre 4, Cilt 15, Elli dördüncü inikat eki, S. Sayısı 185, 20.5.1933, s. 1.

çeşitli yerlerde yaptırılacak olan tütün ambar ve depoları için üç buçuk milyon liraya kadar taahhütlere girişmeye ve bu miktara kadar bono vermeye Gümrük ve İnhisarlar Vekili yetkili kılınmıştı.[40]

Bu dönemde yapılan başka bir düzenleme, yabancı ülkelerde sigara ve tütün satmak için bir limitet şirketi kurulmasıydı. Kanun gerekçesine göre Türk tütüncülüğünü dış pazarlarda kuvvetlendirmek için ham tütünün reklam ve propagandası yapılmalıydı. Yasal açıdan İnhisarlar İdaresi'nin bu faaliyetleri yürütmesi mümkün olmadığından İnhisarlar İdaresi, millî mali kuruluşlar ve tütün tüccarlarının katılımıyla oluşacak bir milyon lira sermayeli bir limitet şirketinin kurulması öngörülmüştü.[41] TBMM'nin 25 Aralık 1933 tarihli toplantısında kabul edilen kanuna göre yurt dışında mamul tütün ve sigara satışıyla ilgilenmek üzere İnhisarlar İdaresi, millî mali kuruluşlar ve tütün tüccarlarının katılımıyla bir limitet şirket kurulmasına Gümrük ve İnhisarlar Vekâleti yetkili kılınmıştı.[42]

İkinci Tütün Kongresi (15-18 Nisan 1934)

Kongre Öncesindeki Gelişmeler ve Yapılan Hazırlıklar

Ankara'da 15 Nisan 1934 tarihinde toplanması kararlaştırılan İkinci Tütün Kongresi'nin en önemli özelliği, ilk Tütün Kongresi'nden farklı olarak tütün ekicisi ve alıcısı delegelerin bulunacak olmasıydı. Böylece kongrede, her iki tarafın menfaatine kararlar alınması sağlanabilecekti.[43] Kongre öncesinde İzmir tütün üreticileri tarafından dönemin İktisat Vekili Celâl (Bayar) Bey'e iletilen şikâyetler arasında ıskarta ve iskonto konuları ön planda yer almaktaydı. Aynı şekilde İkinci Tütün Kongresi'ne de katılacak olan ve tütün alımıyla ilgili İzmir'de faaliyet gösteren Amerikan şirketleri de ıskarta ve iskontoya yönelik şikâyetlerini dile getirmişlerdi.[44]

---

[40] "İnhisarlar idaresince yaptırılacak tütün ambar ve depoları hakkında Kanun", *T.C. Resmî Gazete,* Sayı: 2410, 25 Mayıs 1933, s. 2500.

[41] *TBMM ZC,* Devre 4, Cilt 19, On beşinci inikat eki, S. Sayısı 28, 18.12.1933, s. 1-2.

[42] "Ecnebi memleketlerde sigara ve tütün satmak için bir limitet şirketi teşkili hakkında kanun", *T.C. Resmî Gazete,* Sayı: 2593, 1 Kânunusani 1934, s. 3353. Şirketin sermayesi İcra Vekilleri Heyeti'nin 2 Kasım 1937 tarihli kararıyla bir kat oranında artırılmıştı; bk. *BCA,* 79-88-16/210-79, 02.11.1937.

[43] "Ankarada toplanacak tütün kongresi", *Akşam,* 9 Nisan 1934, s. 5; "Tütün kongresi", *Vakit,* 10 Nisan 1934, s. 3.

[44] A. S., "Ankara Tütün Kongresi.", *Karınca,* Sayı 1, Haziran 1934, s. 18. Kelime anlamı olarak ıskarta, herhangi bir nedenle değerini yitirmiş mal anlamına gelmektedir. İskonto ise indirim, kırdırma anlamını taşımaktadır; bk. *Türkçe Sözlük,* Hazırlayan Şükrü Halûk Akalın vd., 11. Baskı, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2011, s. 1128, 1208. Tütüncülük açısından ıskarta, tütün denklerinin içerisindeki tütünlerin çoğunluğunun bozuk olması nedeniyle alıcı tarafından satın alınmayıp üreticiye bırakılmasıdır. Bu durumda bozuk

Kongre öncesinde, çeşitli bölgelerdeki tütün üreticileri hazırladıkları raporları İktisat Vekâleti'ne iletmişlerdi. Bu çerçevede İstanbul Ticaret Odası Tütüncülük Komisyonu 20 ve 27 Mart ile 8 Nisan 1934 tarihlerinde, Oda temsilcilerinin yanı sıra tütün tüccarları, yerli ve yabancı tütün şirketlerinin katıldığı üç toplantı gerçekleştirmişti. Komisyonun hazırladığı raporda; tütün ekicilerinden doğrudan yapılan satın almalarda geçerli olacak bir sözleşme hazırlanması, ıskarta ve iskonto işlemlerinin düzenlenmesi, tütün üreticisinin üretimini hangi esaslar kapsamında yapacağının belirlenmesi istenmiş ve tütün üreticisi ve alıcılarının ortak dilekleri aktarılmıştı.[45] Iskarta ve iskonto meseleleri için Ticaret Odası Komisyonu dışında İnhisarlar İdaresi tarafından da bir rapor hazırlanmış ve çoğaltılarak kongre üyelerine dağıtılmak üzere Ankara'ya gönderilmişti. Yine bu süreçte, İstanbul'un yanı sıra çeşitli kurumlar adına kongreye katılacak delegeler belirlenmişti.[46]

Yapılan hazırlıklar sonucunda oluşturulan kongre programına göre 15 Nisan 1934 tarihinde başlayacak kongrede ilk olarak açılış konuşması yapılacak, ardından başkan ve kâtipler ile iki komisyon belirlenecekti. Komisyonlar, alım satım tarzları ve en uygun işleme şekilleri komisyonu ve mevzuat, temenniler ve teklifler komisyonu olarak belirlenmişti. 16 Nisan'da başlayacak olan komisyon çalışmaları, 18 Nisan'da yapılacak son toplantıyla tamamlanacaktı.[47] Bu süreçte Düzenleme Heyeti kendisine gönderilen raporları, açılış günü üyelere dosya halinde dağıtılmak üzere çoğaltmıştı. İstanbul'un da içerisinde yer aldığı bazı odalar, kendi raporlarını ayrıca basmışlardı. Diğer yandan kongre süresince Ankara'da bir tütün sergisi açılmasına karar verilmişti. Bu kapsamda İnhisarlar Umum Müdürlüğü sergi için Türkiye'nin çeşitli bölgelerinde yetişen tütünlerden balya halinde örnekler ve sigara koleksiyonları göndermişti. Sergi bittikten sonra tütün örnekleri Türk Ofisi'nde oluşturulacak ticaret müzesine verilecekti.[48]

---

tütünler üretici tarafından çok ucuza satılmaktadır. İskonto ise tütün denklerinin içerisindeki tütünlerin az miktarda bozuk olması halinde, tütünlerin alıcı tarafından %5 ila %15 arasındaki bir indirimle satın alınmasıdır; bk. A. S., "Ankara Tütün Kongresi.", *Karınca,* Sayı 1, Haziran 1934, s. 18.

[45] "Tütün Kongresi", *T.C. İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası,* Cilt 50, No 4, Nisan 1934, s. 144-148.

[46] "İstanbul Murahhasları Gittiler", *Son Posta,* 14 Nisan 1934, s. 2; "Tütün kongresi bugün toplanıyor", *Cumhuriyet,* 15 Nisan 1934, s. 2.

[47] "Tütün kongresi için hazırlıklar devam ediyor", *Vakit,* 12 Nisan 1934, s. 2.

[48] "Ankara tütün kongresi", *Akşam,* 6 Mart 1934, s. 3; "Ankarada tütün sergisi", *Cumhuriyet,* 11 Nisan 1934, s. 2; "Neler konuşulacak", *Vakit,* 11 Nisan 1934, s. 4; "Ankarada tütün sergisi", *Akşam,* 12 Nisan 1934, s. 4; "Tütün kongresi için hazırlıklar devam ediyor", *Vakit,* 12 Nisan 1934, s. 2; "Tütün kongresi hazırlıkları", *Akşam,* 15 Nisan 1934, s. 5.

Kongre öncesinde yapılan değerlendirmelerin birinde, tütün ekicileriyle alıcıları arasında yıllarca süren ve birçok kez tartışılmasına karşın çözüme kavuşturulamayan noktalara dikkat çekilmişti.[49] Ayrıca tütün ekim, alım satım ve tüketiminde ilgili grupların ortak menfaatine hizmet edecek ve bu grupların en yetkili delegelerini toplayacak olan bu kongrenin, her yerde memnuniyetle beklendiği ve pratik, faydalı ve rasyonel bir hareket olarak kabul edildiği vurgulanmış[50] ve ilgililerin bu kongreye büyük bir önem verdikleri kaydedilmişti.[51]

Kongrenin Açılışı ve İlk Çalışmaları

İkinci Tütün Kongresi, 15 Nisan 1934 tarihinde Halkevi Merkez Binası Şark Salonu'nda İktisat Vekili Celâl Bey'in bir konuşmasıyla açılmıştı. Kongreye Gümrük ve İnhisarlar ve Ziraat Vekâletleri ile Ankara, İstanbul, İzmir, Trabzon ve Samsun'dan 34 delege katılmıştı. Ayrıca Adliye, Ziraat ve Maarif vekilleriyle birçok mebus, İktisat Vekâleti erkânı, millî bankalar temsilcileriyle Alman ve İran büyükelçilikleri müsteşarları, Lehistan ve Bulgar büyükelçilikleri ataşeleri kongrede hazır bulunmuşlardı.[52] Kongrenin yapılacağı Şark Salonu hazırlanmış ve salonun büyük mermer girişinde planlandığı gibi bir tütün sergisi açılmıştı. Ayrıca katılımcılara yardımcı olmaya yönelik gerekli düzenlemeler gerçekleştirilmişti. Kongreye katılan yabancı alıcılar kongre düzenini takdir ederlerken, kamuoyunda da kongrenin düzenleniş ve yapılış şekli açısından dikkate değer olduğu vurgulanmıştı.[53]

Celâl Bey, açılış konuşmasında kongrenin amacının çiftçi ile alıcı arasındaki ortak menfaatin sağlanması olduğunu söylemişti. Zira tütün alım ve satımında uygulanan ıskarta ve iskonto her iki tarafın da menfaatine uygun değildi. Tütünün ekiminden itibaren her aşamasının derin bir bilgi ve özel bir çalışma gerektirdiğine dikkat çeken Celâl Bey, bu konunun ülke açısından da büyük bir öneme sahip olduğunu belirtmiş ve tütün politikasına yönelik önemli adımlar atılması gereğini vurgulamıştı. Kongre görüşmeleri her yerde radyo ile takip edilebileceğinden

---

[49] H. Nezihi, "1934 Tütün Kongresi", *T.C. İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası,* Cilt 50, No 3, Mart 1934, s. 104.

[50] "Tütün kongresi için hazırlıklar devam ediyor", *Vakit,* 12 Nisan 1934, s. 2.

[51] "İstanbul Murahhasları Gittiler", *Son Posta,* 14 Nisan 1934, s. 2.

[52] "Ankara tütüncülük kongresi dün açıldı", *Hakimiyeti Milliye,* 16 Nisan 1934, s. 1; "Tütün Kongresi Açıldı", *Son Posta,* 16 Nisan 1934, s. 3; "Tütün kongresi dün Ankarada açıldı", *Cumhuriyet,* 16 Nisan 1934, s. 1; "Ankara Tütün kongresi", *Vakit,* 16 Nisan 1934, s. 4; Keskin-Yaman, *age.,* s. 262-263. Türkiye'nin 1929-1933 yılları arasındaki dış ticaretinde Almanya ön planda yer alırken, İran, Lehistan ve Bulgaristan önemli bir konumda değillerdi; bk. *Türkiye Cümhuriyet Merkez Bankası Bülten,* No. 10, Kânunusani - Mart 1934, s. 42-49. Bu noktadan hareketle kongreye Alman müsteşarının katılmasının ekonomik yönünün olduğunu söylemek mümkündür.

[53] "Ankara tütüncülük kongresi dün açıldı", *Hakimiyeti Milliye,* 16 Nisan 1934, s. 1, 4.

Celâl Bey'in açılış konuşması, ülkedeki bütün ticaret odalarına konulan radyolar aracılığıyla dinlenmiş ve birçok yerden Celâl Bey'e tebrik telgrafları gelmişti.[54]

Bu konuşma üzerine yapılan bir değerlendirmede, kongrenin iş adamlarından oluşmuş bir şekilde düzenlenmesinin önemine işaret edilmiş ve İktisat Vekâleti memurlarının, katılan tarafların yönlendirmesiyle hareket edecekleri belirtilmişti. Ayrıca Celâl Bey'in konuşmasında, ıskarta ve iskontoyu öne çıkarması da önemliydi. Nitekim kongre dolayısıyla çoğaltılıp dağıtılan raporlarda bu sorunun önemi ortaya konmuştu.[55]

Celâl Bey'in açılış konuşmasının ardından delegelerden Akhisar Tütüncüler Bankası Müdürü Halil Bey'in; Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal Paşa, TBMM Başkanı Kâzım ve Başvekil İsmet Paşalara kongrenin yüksek saygısının telgrafla sunulması hakkındaki teklifi oy birliğiyle kabul edilmiş ve ilgili telgraflar gönderilmişti.[56] Daha sonra kongre başkanı ile iki başkan yardımcısı, kongre genel sekreteri ve kongrenin iki komisyonu için seçimler yapılmıştı. Seçimlerin sonucunda genel başkanlığa İktisat Vekili Celâl Bey, başkan yardımcılıklarına Kavalalı Hüseyin Bey ile bir Amerikan tütün şirketi olan Glenn Tobacco Müdürü Brown, genel sekreterliğe de Türk Ofis yardımcılarından Halûk Bey seçilmişlerdi. Sonrasında gerçekleştirilen seçim sonucunda iki komisyonun üyeleri belirlenmişti.[57]

Umumi Heyet Toplantısı ve Komisyonların Çalışmaları

İkinci Tütün Kongresi, 16 Nisan 1934 sabahı ikinci toplantısını Kavalalı Hüseyin Bey'in başkanlığında yapmıştı. Gümrük ve İnhisarlar Vekili Ali Rânâ Bey de gelerek tütün sergisini incelemiş ve Umumi Heyet'in toplantısına katılmıştı. Heyetin toplantı konusu ıskarta ve iskonto meseleleriydi. Bu kapsamda yerli ve yabancı şirket temsilcilerinin, ıskarta ve iskontonun tarihsel gelişimi ile bu konuya dair sorunların çözümüne yönelik raporlarını özetlemesi gerekiyordu. Toplantıda ayrıca, delegelerden raporları basılmamış olanlar raporlarını okurlarken, bütün delegeler sırayla konuşma yapmıştı ve bunların içinde çiftçi delegeleri de

---

[54] "Ankara tütüncülük kongresi dün açıldı", *Hakimiyeti Milliye,* 16 Nisan 1934, s. 4; "Tütün Kongresi Açıldı", *Son Posta,* 16 Nisan 1934, s. 3; "Ankara Tütün kongresi", *Vakit,* 16 Nisan 1934, s. 4; "Tütün kongresi dün Ankarada açıldı", *Cumhuriyet,* 16 Nisan 1934, s. 6; Keskin-Yaman, *age.,* s. 264.

[55] "Ankara tütüncülük kongresi dün açıldı", *Hakimiyeti Milliye,* 16 Nisan 1934, s. 1.

[56] *BCA,* 182-253-1/210, 15.04.1934; "Ankara tütüncülük kongresi dün açıldı", *Hakimiyeti Milliye,* 16 Nisan 1934, s. 4. Ayrıca bk. "Tütün Kongresi Açıldı", *Son Posta,* 16 Nisan 1934, s. 3; "Tütün kongresi dün Ankarada açıldı", *Cumhuriyet,* 16 Nisan 1934, s. 1.

[57] "Ankara tütüncülük kongresi dün açıldı", *Hakimiyeti Milliye,* 16 Nisan 1934, s. 4; "Tütün kongresi dün Ankarada açıldı", *Cumhuriyet,* 16 Nisan 1934, s. 1; "Ankara Tütün kongresi", *Vakit,* 16 Nisan 1934, s. 4; "Tütün kongresi", *Akşam,* 16 Nisan 1934, s. 2.

bulunmaktaydı. Başkanlığın asıl tartışmaların komisyonlarda yapılacağı yönündeki uyarısına karşın toplantıda tartışma yaşanmasına engel olunamamıştı. Dolayısıyla bu oturum, ıskarta ve iskonto işlemlerinin önemini ve birçok yerde %70'e kadar ıskarta ve iskonto adı altında indirim yapıldığını göstermişti. Bu sırada iki büyük Amerikan şirketinin ayrıntılı raporları da dinlenmişti. Biri Brown, diğeri Boven imzasını taşıyan bu raporlar, ıskarta ve iskonto uygulamasının sakıncalarını ortaya koyarak bu konunun önemini ve bir an önce çözülmesi gerekliliğini belirtmekteydi.[58]

Umumi Heyet toplantısının sona ermesinin ardından, komisyonlar öğleden sonra toplanmışlardı. Birinci Komisyon, ıskarta ve iskonto işlemlerinin kaldırılmasına yönelik kararları almakla görevliydi. Komisyondaki yoğun tartışmalar üzerine toplantıya kısa bir süre ara verilmiş, ardından komisyon tekrar toplanmıştı. Bu sırada farklı bölge delegeleri arasında gruplar oluşturulmuş ve tartışma bu gruplar arasında artarak devam etmişti.[59] Bu sırada görüşünü açıklayan Amerikan şirketleri temsilcileri, *"Biz temiz ve nevi nevi denklenmiş tütün istiyoruz. Iskarta ve iskonto bu suretle kendiliğinden kalkar"* diyerek sorunun çözümünü ortaya koymuşlardı.[60]

İkinci oturuma, Ege Bölgesi delegelerinin bölgelerindeki alıcılarıyla görüşme talepleri nedeniyle ara verilmiş, ardından Ege Bölgesi ile diğer grupların prensipte anlaştıkları noktalar imzalı bir teklif halinde sunulmuştu. Bu teklif, uzun tartışmalar sonucunda bazı küçük değişikliklerle kabul edilmişti.[61]

İkinci Komisyon'un üzerinde durduğu konu, tütün üretim ve ticaretine dair olan Türk kanunları ve o sırada Meclis'te bulunan kanun layihasıyla yabancı ülkelerdeki mevzuatın birlikte incelenmesi ve yeni layihada değiştirilmesi gereken noktalar varsa bunların belirlenmesiydi. Bu komisyon inhisar bölgelerinde

---

[58] "Tütün kongresi", *Hakimiyeti Milliye,* 17 Nisan 1934, s. 1; "Tütün kongresinde münakaşalar oldu", *Cumhuriyet,* 17 Nisan 1934, s. 3; "Tütün kongresi", *Akşam,* 17 Nisan 1934, s. 2; "Tütüncüler Kongresi", *Vakit,* 17 Nisan 1934, s. 2; "Tütün Kongresinin Mühim Kararları", *Son Posta,* 17 Nisan 1934, s. 3.

[59] "Tütün kongresi", *Hakimiyeti Milliye,* 17 Nisan 1934, s. 4; "Tütün kongresinde münakaşalar oldu", *Cumhuriyet,* 17 Nisan 1934, s. 3; "Tütüncüler Kongresi", *Vakit,* 17 Nisan 1934, s. 2; "Tütün Kongresinin Mühim Kararları", *Son Posta,* 17 Nisan 1934, s. 3.

[60] "Tütün kongresi", *Hakimiyeti Milliye,* 17 Nisan 1934, s. 4.

[61] "Tütün kongresi", *Hakimiyeti Milliye,* 17 Nisan 1934, s. 4; "Altı madde", *Akşam,* 18 Nisan 1934, s. 2. Kabul edilen teklif için ayrıca bk. "Tütün kongresinde münakaşalar oldu", *Cumhuriyet,* 17 Nisan 1934, s. 3; "Tütün Kongresinin Mühim Kararları", *Son Posta,* 17 Nisan 1934, s. 3.

İnhisarlar İdaresi, Ziraat Bankası, kredi kooperatifleri ve tüccar tarafından üreticiye yapılan avansların hangisinin daha uygun olduğunu görüşmüştü.[62]

İkinci Tütün Kongresi'nin üçüncü toplantısı öncesinde, Kongre Düzenleme Heyeti bir tebliğ yayımlayarak toplantı sırasında yapılacakları açıklamıştı. Öğleden önce komisyonlar ayrı ayrı toplanmış ve öğleye doğru birlikte toplantıya başlayıp son kez tartışmışlardı. Bu oturumda, özellikle tütüne yönelik mevzuat ve bunun değiştirilmesi gereken kısımlarıyla tarladan inhisar ambarına kadar tütünün tabi tutulduğu işlemlerin ayrıntısı gözden geçirilmiş ve İnhisarlar İdaresi Müdürleri birçok kez açıklamada bulunmuştu. Öğleden sonra her iki komisyonun vardığı kararlar, İktisat Vekili Celâl Bey'in hazır bulunduğu oturumda son defa gözden geçirilmiş ve üç kısımdan oluşan kararlar oy birliğiyle kabul edilmişti. Böylece kongre konusu olan meseleler tamamıyla çözüme kavuşturulmuş ve genel bir memnuniyet içinde oturuma son verilmişti. Ardından Cumhurbaşkanlığı Orkestrası'nın konseri eşliğinde Celâl Bey tarafından bir çay ziyafeti verilmişti. Bu ziyafette Ziraat, Maarif, Gümrük ve İnhisarlar Vekilleri ile Meclis, bütçe, ziraat, iktisat komisyonları üyeleri, Hariciye Genel Sekreterliği, vekâletler erkânı ve delegeler hazır bulunmuşlardı.[63]

Bu süreçte İktisat Vekili Celâl Bey'in yanı sıra delegelerden bazılarının kongreye yönelik çeşitli görüş ve izlenimleri olmuştu. Celâl Bey, kongrenin uygun koşullarda çalışmalarını sürdürdüğünü ve hem alıcının hem de satıcının ortak menfaatleri çerçevesinde komisyonlarca iyi sonuçlar elde edildiğini söylemişti. Ertesi günkü toplantıda, Umumi Heyet'in varılan sonuçları kabul etmesi halinde alınan kararlar kesinleşecekti. Bu kararların hemen hükûmet aracılığıyla TBMM'ye sunularak kanun haline getirilmesine çalışılacaktı.[64]

Delegelerin görüşlerine bakıldığında; Glenn Tobacco İzmir Müdürü Brown, Akhisar delegesi Mehmet Emin ve Kuşadası delegesi Kemal Beyler ile Akhisarlı Mecit, Samsun çiftçi delegesi İbrahim Ethem ve Erbaa'dan Çiftçi Kiğin oğlu Ziya Beyler kongrenin, başta ıskarta ve iskonto olmak üzere tütün konusundaki sorunlara yönelik olumlu çözümler getirdiğini ve bu açıdan başarılı bir şekilde sonuçlandığını söylemişlerdi.[65] Aynı şekilde kongreye yönelik bir değerlendirmede, ıskarta ve iskonto konusunun önemi dolayısıyla kongredeki

---

[62] "Tütün kongresi", *Hakimiyeti Milliye,* 17 Nisan 1934, s. 4.

[63] "Tütün kongresi", *Hakimiyeti Milliye,* 17 Nisan 1934, s. 4; "Tütün kongresinde münakaşalar oldu", *Cumhuriyet,* 17 Nisan 1934, s. 3; "Tütün Kongresi Mesaisini Bugün Bitiriyor", *Son Posta,* 18 Nisan 1934, s. 3; "Ankara tütün kongresinde", *Hakimiyeti Milliye,* 18 Nisan 1934, s. 1, 6.

[64] "Tütün Kongresinde Kararlar", *Vakit,* 18 Nisan 1934, s. 2; "Tütün kongresi bugün dağılıyor", *Cumhuriyet,* 18 Nisan 1934, s. 3.

[65] "Ankara tütün kongresinde", *Hakimiyeti Milliye,* 18 Nisan 1934, s. 6.

tartışmaların uzun sürdüğü, ancak alınacak kararlarla tüccar ve köylü arasında sürekli olarak anlaşmazlığa yol açan önemli bir sorunun ortadan kalkacağı belirtilmişti.[66]

Kongrenin Son Toplantısı ve Alınan Kararlar

İkinci Tütün Kongresi son toplantısını, belirlenen program kapsamında 18 Nisan 1934 tarihinde yapmıştı. Bu çerçevede Umumi Heyet, Kavalalı Hüseyin Bey'in başkanlığında toplanmıştı.[67] Oturum başladığında, kongrenin açıldığı tarih olan 15 Nisan 1934'te, Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal Paşa ile TBMM Başkanı Kâzım ve Başvekil İsmet Paşalara çekilen saygı telgraflarına, kendilerinden gelen ve kongreye yönelik başarı dileklerini içeren cevabi telgraflar okunmuştu.[68] Ardından komisyonlar tarafından ortaklaşa hazırlanan 12 maddelik karar sureti ve sözleşme tipi gerekçeleriyle birlikte okunarak, bazı değişikliklerle tüm delegelerin oy birliğiyle kabul edilmişti. Bu sırada birçok delege kongrenin kapanış oturumu için söz alınca kongre başkanı birkaç dakika için oturuma ara vermişti. Aranın ardından ikinci oturum İktisat Vekili Celâl Bey'in başkanlığında açılmıştı. Ara sırasında son şekli basılıp üyelere dağıtılan kararlar bir kez daha okunduktan sonra Akhisar delegesi Halil Bey bir konuşma gerçekleştirmişti. Halil Bey, kongrenin tütün alıcıları ve ekicileri açısından olumlu bir sonuç verdiğine işaret etmiş ve katkıları nedeniyle İktisat Vekili'ne teşekkür etmişti. Halil Bey'in ardından söz alan Düzce delegesi Reşat Bey ile tütün alıcısı Kavalalı Hüseyin Bey kongrede alınan kararlardan övgüyle söz etmişlerdi.[69] Kavalalı Hüseyin Bey ayrıca, Gazi Mustafa Kemal Paşa'yı kastederek, *"büyük dâhinin"* gerçekleştirdiği inkılaplar arasında, çiftçilerin refahını artıracak tütüncülük sektörüne yönelik bir inkılabın da olduğunu söylemişti.[70]

Kavalalı Hüseyin Bey'in konuşmasından sonra Brown'ın İngilizce yaptığı açıklama tercüme edilmiş ve ardından İktisat Vekili Celâl Bey kapanış konuşmasını gerçekleştirmişti. Konuşmasında kongre delegelerine teşekkür etmiş

---

66 "Tütün Kongresi Münasebetile İskarta Ve İskonto Meseleleri Nelerdir?", *Son Posta,* 18 Nisan 1934, s. 10.

67 "Ankara tütün kongresinde", *Hakimiyeti Milliye,* 18 Nisan 1934, s. 6; "Tütün kongresi bugün dağılıyor", *Cumhuriyet,* 18 Nisan 1934, s. 3; "Tütün Kongresi Dağıldı", *Vakit,* 19 Nisan 1934, s. 2; "Tütün kongresi dün dağıldı", *Cumhuriyet,* 19 Nisan 1934, s. 5.

68 *BCA,* 182-253-1/210, 15.04.1934; "Ankara Tütün Kongresi", *Hakimiyeti Milliye,* 19 Nisan 1934, s. 1.

69 "Ankara Tütün Kongresi", *Hakimiyeti Milliye,* 19 Nisan 1934, s. 1, 6; "Tütün Kongresi Mesaisini Bitirdi", *Son Posta,* 19 Nisan 1934, s. 3; "Tütün Kongresi Dağıldı", *Vakit,* 19 Nisan 1934, s. 2; "Tütün kongresi dün dağıldı", *Cumhuriyet,* 19 Nisan 1934, s. 5; İlhan Tekeli-Selim İlkin, *Uygulamaya Geçerken Türkiye'de Devletçiliğin Oluşumu,* Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara, 1982, s. 120.

70 "Ankara Tütün Kongresi", *Hakimiyeti Milliye,* 19 Nisan 1934, s. 6.

ve İktisat Vekâleti'nin kongrede alınan kararların kanunlaşması için çalışacağını vurgulamıştı. Böylece İkinci Tütün Kongresi çalışmasına son vermişti. Son oturumdaki konuşma ve kararlar Halkevi tarafından Ankara ve İstanbul radyoları aracılığıyla yayımlanmıştı. Sonrasında delegeler, Halkevi'nin sinema salonuna geçerek, İnhisarlar İdaresi'nin üretimini gösteren filmi izlemişlerdi.[71]

İkinci Tütün Kongresi'nde Umumi Heyet, bir an önce kanunlaşması dileğiyle önemli kararlar almış ve bunları İktisat Vekâleti'ne sunmuştu. Bu kararlar şöyleydi:[72]

- Tütün alım satımı denk haline getirilmeden yapılmamalı;
- Çiftçi tütün mahsulünü denk yaparken, kırıntı, son denilen güzleme, yanık, yeşil, çürük, hastalıklı, basık, ezik olanlarını ayrı ve görmezlerini ayrı denklere koymalı;
- Çiftçi Samsunkâri[73] denklerde taban, kapak ve kafalıklarda ve Rumelikâri[74] denklerde direk ve kapaklarda denklerin içerdiği çeşitten başkasını kullanmamalı;
- Çiftçi ile alıcı arasındaki alım satım, ekteki sözleşme[75] esaslarına uygun olarak yapılmalı;
- Çiftçi ile alıcı arasında alım satımdan ve çeşitlerin belirlenmesinden doğacak anlaşmazlıklar, mahallî ticaret odası bulunmadığı takdirde belediye ile alıcı ve satıcı tarafından seçilecek tütün işini bilen bir hakem heyeti tarafından çözüme kavuşturulacaktı. İki taraftan birisi hakem heyetinin kararını kabul

---

[71] "Ankara Tütün Kongresi", *Hakimiyeti Milliye,* 19 Nisan 1934, s. 6; "Tütün kongresi dün dağıldı", *Cumhuriyet,* 19 Nisan 1934, s. 5; "Tütün Kongresi Dağıldı", *Vakit,* 19 Nisan 1934, s. 2; "Tütün Kongresi Mesaisini Bitirdi", *Son Posta,* 19 Nisan 1934, s. 3; "Tütün kongresi dağıldı", *Akşam,* 19 Nisan 1934, s. 2.

[72] "Ankara Tütün Kongresi", *Hakimiyeti Milliye,* 19 Nisan 1934, s. 6; "Tütün Kongresi Mühim Kararlar Verdi", *Son Posta,* 19 Nisan 1934, s. 14; H. Nezihi, "Tütün kongresi mukarreratının iktisadî büyük ehemmiyeti", *T.C. İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası,* Cilt 50, No 4, Nisan 1934, s. 143-144; "Ankara ikinci Tütün kongresi", *Kadro,* Sayı 28, Nisan 1934, s. 45-47; M.S., "Ankara Tütün Kongresi", *Ülkü,* Cilt 3, Sayı 15, Mayıs 1934, s. 168-169.

[73] Bu yöntem, ülkede mevcut olan denkleme şekillerinin en eskisiydi; bk. M. Rakım Ulukan, "Türkiyede Tütün İşleme Usulleri", *İstihbarat Bülteni,* Cilt 6, Sayı 98, Ağustos 1937, s. 904.

[74] Bu yöntemle denk işleme, Edirne ve bir kısım İzmir tütünlerinde yapılsa da genel olarak Dünya Savaşı'ndan sonra ülkeye Kavala ve Drama'dan muhacirlerin gelmesiyle başlamıştı; bk. M. Rakım Ulukan, "Türkiyede Tütün İşleme Usulleri", *İstihbarat Bülteni,* Cilt 6, Sayı 98, Ağustos 1937, s. 904.

[75] Sözleşme örneği için bk. "Ankara tütün kongresinde", *Hakimiyeti Milliye,* 18 Nisan 1934, s. 6; H. Nezihi, "Tütün kongresi mukarreratının iktisadî büyük ehemmiyeti", *T.C. İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası,* Cilt 50, No 4, Nisan 1934, s. 142.

etmezse, sorun en yakın sulh mahkemesi başkanlığı altında toplanacak alıcı ve satıcı tarafından seçilen yeni bir hakem heyeti tarafından kesin olarak ve istinaf ve temyizi mümkün olmamak üzere en fazla bir ay zarfında çözüme kavuşturulacaktı. Haksız çıkan taraf hakemlik masrafını ödeyecekti.

- Hakem kararı olmadan ıskarta ve iskonto ya da başka isimlerle fiyat veya ağırlık indirimi yapmak -küf, dara ve su çürüğünden doğan indirim hariç- iki taraf için yasaktı.

- Fiyatı kararlaştırılıp satışı tamamlandıktan sonra denklere İzmir bölgesinde tüccar tarafından yüzlere damga vurulmalı, diğer bölgelerde buna imkân yoksa denk dört tarafından iple bağlanıp mühürlenmeli;

- İnhisarlar İdaresi ambarına indirilen tütünler satılmışsa, İdare tarafından bu tütünlerin içinde yabancı maddelerin bulunup bulunmadığı kontrol edilmeli;

- Gerek İnhisarlar İdaresi gerek diğer alıcılar tarafından ekicilere ancak ilgili sözleşme kapsamında avans ve diğer ad ve şekillerde para verilebilirdi.

- Ekici tütününü İnhisarlar İdaresi ambarına getirip transfer işlemini hazırlamalı ve bunu hazırladığı tarihten itibaren alıcı on gün içinde bedelini ödeyip tütününü almalı;

- Tütün üzerine haciz ve ipotek konulmadan ekicinin çeşitli kurumlara borçlu olup olmadığının belirlenmesi nedeniyle transfer işlemi hiçbir şekilde geciktirilmemeli;

- Tütün ihracat tüccarından kazanç vergisi, Yunanistan'da olduğu gibi ihraç zamanında maktu olarak kilo üzerinden tahsil edilmeliydi.

İkinci Tütün Kongre'nin kapanmasının ardından yapılan değerlendirmelerde, kongrenin tüm katılımcıları tatmin edecek düzeyde olumlu kararlar aldığı ve bu kapsamda alıcı ile satıcının ortak sorunu olan ıskarta ve iskonto meselesinin çözüme kavuşturulduğu belirtilmişti.[76] Bu olumlu değerlendirmelere karşın, kongreye yönelik daha temkinli ve hatta eleştirel yaklaşımlarda da bulunulmuştu. Bunlardan birinde, kongrede, köylü delegesinin olmadığı öne sürülerek bir eleştiride bulunulmuştu. Bu nedenle ıskarta ve iskonto sorununa çözüm arayanlar yine köylüden tütün alan satıcılar olmuştu.[77] Ayrıca kongre üyelerinin sadece iş adamlarından oluştuğu kaleme alınmıştı. İş adamları, yani bir yanda ekici ve üretici diğer yanda da alıcı ile Türk ve yabancı tüccarlar birbirlerine olan şikâyetlerini

[76] "Ankara Tütün Kongresi", *Hakimiyeti Milliye,* 19 Nisan 1934, s. 1; H. Nezihi, "Tütün kongresi mukarreratının iktisadî büyük ehemmiyeti", *T.C. İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası,* Cilt 50, No 4, Nisan 1934, s. 141.

[77] "Türkiyede Staviski Rezaleti Bilâbedel Tütün", *Son Posta,* 19 Nisan 1934, s. 3.

kongrede dile getirmişlerdi.[78] Birinci ve İkinci Tütün Kongrelerinin karşılaştırıldığı yazılarda ise İkinci Tütün Kongresi gündeminin ilkine göre daha planlı ve kapsamlı olduğu kaydedilmiş ve bu açıdan ikinci kongre çalışmalarının tam bir düzen ve disiplin içinde geçtiği vurgulanmıştı.[79]

Kongre Sonrasındaki Gelişmeler

İkinci Tütün Kongresi'nin tamamlanmasından sonra İkinci Dünya Savaşı'na kadar olan süreçte kongrede alınan kararları da ilgilendirecek şekilde bazı önemli düzenlemeler gerçekleştirilmişti. Bunların başında tütüne yönelik bir vergi düzenlemesi gelmekteydi. Buna ilişkin kanun gerekçesinde millî savunma ihtiyacını karşılamak amacıyla tütün ve alkollü içkilerin fiyatlarına zam yapılarak, yaklaşık iki milyon lira düzeyinde gelir sağlanabileceği kaydedilmişti. Elde edilecek kazanım dikkate alınarak halkın bu zammı olumlu karşılayacağı düşünülmüştü.[80] TBMM'nin 28 Mayıs 1934 tarihli oturumunda kabul edilen kanuna göre yurt içinde İnhisarlar İdaresi tarafından satılacak ya da bandrollenecek tütün ve alkollü içki ürünlerinden belirlenen miktar ve oranlar üzerinden müdafaa vergisi alınacaktı.[81]

Tütüne yönelik başka bir düzenleme ekiciden tütün alımına ilişkindi. Kanunun kabulünden sonra İktisat Vekâleti de tütün eksperlerine yönelik bir talimatname çıkaracaktı.[82] Ekiciden Tütün Alma Kanunu'nun gerekçesinde, ülkenin çeşitli yerlerinde uygulanan ıskarta ve iskontonun üreticiyi zora soktuğu ve bu sorunu çözmek için 15 Nisan 1934'te Ankara'da tarafların katılımıyla İkinci Tütün Kongresi toplandığı belirtilmişti. Söz konusu kanun tasarısı da kongrede alınan kararları içerecek şekilde hazırlanmıştı. Bu bağlamda kanun tasarısının amacı, alıcı ve satıcı ile ülkenin çıkarları arasında tam ve devamlı bir uzlaşmayı sağlamak, ekici ve alıcının karşılıklı görev ve sorumluluklarını belirlemek, tütünün maliyet fiyatını düşürüp kalitesini yükselterek satış ve ihracatını kolaylaştırıp yaygınlaştırmak, çiftçi ile ilk alıcı tüccar arasındaki işlemleri en rasyonel şekilde düzenlemekti. Bu amaçları gerçekleştirmek için ıskarta ve iskonto talebine yol açan etkenleri kaldırmak gerekiyordu. Bunun için tütünün denk haline getirilmeden satışı yasaklanacak ve tütün satış sözleşmelerinde her iki tarafın uyması gereken esaslar

---

[78] M.S., "Ankara Tütün Kongresi", *Ülkü,* Cilt 3, Sayı 15, Mayıs 1934, s. 166.

[79] H. Nezihi, "1934 Tütün Kongresi", *T.C. İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası,* Cilt 50, No 3, Mart 1934, s. 104; "Ankara ikinci Tütün kongresi", *Kadro,* Sayı 28, Nisan 1934, s. 44.

[80] *TBMM ZC,* Devre 4, Cilt 22, Elli dokuzuncu inikat eki, S. Sayısı 174, 28.05.1934, s. 1.

[81] "Tütün ve müskirattan alınacak Müdafaa Vergisi hakkında kanun", *T.C. Resmî Gazete,* Sayı: 2714, 30 Mayıs 1934, s. 3874.

[82] "Ekiciden tütün alma şartları", *Vakit,* 14 Mayıs 1934, s. 2.

belirlenip buna karşın ortaya çıkacak anlaşmazlıklar hakem yoluyla çözümlenecekti.[83]

Kanun tasarısı TBMM'nin 11 Haziran 1934 tarihli toplantısında kabul edilmişti. Buna göre ekici ile alıcı arasındaki tütün alım satımı sadece denk halinde yapılacaktı. Denk haline getirilmeden dizi, demet gibi şekillerde alım satım yapılması yasaklanmıştı ve ekici ile alıcı arasındaki alım satım işlemleri, kanun ekinde örneği verilen ve Gümrük ve İnhisarlar Vekâleti tarafından bastırılıp beş kuruşa satılan sözleşmelerle yapılacaktı. Bu sözleşmenin uygulanmasından doğacak tüm anlaşmazlıklar hakem yoluyla çözümlenecekti. Bunun için davacı taraf ilgili bölgenin ticaret odasına, yoksa belediyesine yazıyla başvurarak hakemlik talep edecek ve kendisi hakemini bildirecekti. Ticaret odası ya da belediye bu başvuruyu diğer tarafa bildirerek üç gün içinde hakemini seçmesini isteyecek ve kendisi de bir hakem belirleyecekti. Hakemler, doğruyu söyleyeceklerine dair yemin edecekleri günden itibaren beş gün içinde kararlarını verip iki tarafa da bildireceklerdi.[84]

Haziran 1934'te gerçekleştirilen diğer bir düzenleme, İnhisarlar Umum Müdürlüğü içerisinde yapılan yeni teşkilatlanmada Tütün İşleri bölümünün de kurulmasıydı. Böylece İnhisarlar Umum Müdürlüğü bünyesindeki beş müdürlükten biri Tütün İşleri Müdürlüğü olmuştu.[85] Söz konusu düzenlemelerin yapıldığı sırada gerçekleştirilen Cumhuriyet Halk Partisi 1935 Kurultayı'na gönderilen vilayet dilekleri arasında tütün konusu da bulunmaktaydı. Bu dileklere göre tütün ekim alanları bazı yerlerde genişletilip bazı yerlerde sınırlandırılmalı, İnhisarlar İdaresi tütün üreticileri lehine piyasaya müdahale edip tütün satın almalı, tütün satışına yönelik satış kooperatifleri kurulmalı, köylü sigara ve tütünleri ucuzlatılmalı ve tütün atölyesi açılmalıydı.[86]

Kongre sonrasında gündeme gelen başka bir düzenleme 30 Mart 1936 tarihli kararnameyle Tütün Eksperleri Nizamnamesi'nin yürürlüğe girmesiydi. Nizamnameye göre Türkiye Cumhuriyeti'nde tütün eksperliği yapmak isteyenler nizamname hükümleri kapsamında ehliyetname almak zorundaydı. Bu belgeyi almayanlar tütün alım satımına yönelik inceleme, tütünlerin değer ve çeşitlerinin belirlenmesi ile tütün işletmesi yönetme işini yapamayacaklardı. Aynı şekilde tütün işlerinde bilirkişilik ve hakemlik yapmaları mümkün değildi. Nizamnamenin diğer maddelerinde eksper olmak için gerekli nitelikler ve eksperlerin görevleri

---

[83] *TBMM ZC,* Devre 4, Cilt 23, Altmış yedinci inikat eki, S. Sayısı 215, 11.06.1934, s. 1-4.

[84] "Ekiciden tütün alma kanunu", *T.C. Resmî Gazete,* Sayı: 2729, 17 Haziran 1934, s. 3991.

[85] Adnan Halet Taşpınar, "Tütün İşlerimiz", *İstihbarat Bülteni,* Cilt 6, Sayı 98, Ağustos 1937, s. 844.

[86] *C.H.P. Dördüncü Büyük Kurultayı Görüşmeleri Tutulgası 9-16 Mayıs 1935,* Ankara 1935, s. 129-130.

açıklanmıştı.[87] Nizamnamenin kabulünden sonra İnhisarlar İdaresi, tütün eksperi yetiştirmek için 1937 yılında söz konusu nizamnameye göre kurslar açmış, Avrupa ve Amerika'ya staj yapmak üzere eksper ve harmancılar göndermişti. Bu dönemde İnhisarlar İdaresi, tütün politikasına dair başka uygulamalarda da bulunmuştu. Bu çerçevede tütün çeşitlerini ıslah için bir Tütün Enstitüsü açmış ve köylüye uygun şartlarla faizsiz olarak para yardımında bulunup önemli miktarda avans vermişti. Ayrıca tütün bölgeleri ve büyük üretim merkezlerindeki ambarları son teknolojiye göre değiştirmeye ve deposu olmayan yerlerde yeni depolar yaptırmaya başlamıştı. Ürünü satışa çıkarmada eski yöntemleri bırakıp modern şekilde mal sergileme yöntemini kabul etmiş ve Türk tütününü dünyaya tanıtmak için yabancı ülkelerde açılan sergi ve panayırlara katılmıştı.[88]

Dönemin sonunda gündeme gelen en önemli düzenleme ise yeni bir tütün inhisarı kanununun çıkarılmasıydı. Kanun gerekçesinde, 1930 yılından beri tütün inhisarının uygulanmasında birçok eksikliklerin olduğu belirtilmişti. Bu açıdan yeni bir kanun hazırlanması öngörülmüş ve bunun için İktisat, Ziraat ve Gümrük ve İnhisarlar Vekâletleriyle İstanbul, İzmir ve Samsun Ticaret ve Ziraat Odaları delegelerinden, tütün ticaret ve ziraatıyla ilgilenen çiftçi ve tüccarlardan oluşan özel bir komisyon kurulmuştu. Bu komisyon aracılığıyla hazırlanan tasarının amacı, Türk tütüncülüğünü her anlamda modern ve bilimsel bir yapıya kavuşturmaktı.[89] Tasarının hazırlıklarına yönelik bir haberde, kanun tasarısında İkinci Tütün Kongresi'nde kabul edilen dileklere uygun olan önemli maddeler olduğu vurgulanmıştı.[90] Ayrıca tasarının, gazetelerde ilan edildikten ve bütün ziraat ve ticaret odalarının görüşleri alındıktan sonra tamamlandığı ifade edilmişti. Bu tasarıyı öncekilerden ayıran başlıca özellik, tütünü bir inhisar maddesi olarak değil, millî bir mahsul ve ihraç malı olarak görmesiydi.[91]

---

[87] *BCA,* 63-24-5/210-75, 30.03.1936; "Tütün Eksperleri Nizamnamesi", *T.C. Resmî Gazete,* Sayı: 3277, 11 Nisan 1936, s. 6309-6311.

[88] *BCA,* 1455-38-1/10. Büro, 07.1938; Ali Rânâ Tarhan, "Cumhuriyet rejiminde İnhisarlar idaresinin başarıları", *Ulus,* 13 Şubat 1937, s. 1, 7; Adnan Halet Taşpınar, "Yeni Tütün Eksperi Kursu", *İstihbarat Bülteni,* Cilt 6, Sayı 96, 1 Nisan 1937, s. 809-810; "İnhisarlar idaresi nasıl çalışıyor?", *Ulus,* 29 İlkteşrin 1937, s. 28; *On Beşinci Yıl Kitabı,* İstanbul, 1938, s. 414-416; *Birinci Köy ve Ziraat Kalkınma Kongresi Ankara 1938,* Kongre Yayını A Serisi Takım 8, Ankara, 1938, s. 27-39. Avrupa ve Amerika'ya araştırma ve staja gidenlerin listesi için bk. A. Taşpınar, "Yabancı Memleketlerde Tütün Teknisyenlerimizin Stajı", *İstihbarat Bülteni,* Cilt 7, Sayı 104, Nisan 1939, [s.y.]

[89] *TBMM ZC,* Devre 5, Cilt 26, Yetmiş dördüncü inikad eki, S. Sayısı 235, 10.06.1938, s. 1. Tasarının İktisat Encümeni'nde görüşülmesine 17 Aralık 1937'de başlanmıştı; bk. "İktisad encümeni tütün ve tütün inhisarı lâyihasını tetkike başladı", *Ulus,* 18 İlkkânun 1937, s. 2.

[90] "Tütün lâyihası", *Vakit,* 23 Nisan 1934, s. 2.

[91] "Yeni tütün kanununun hükümleri", *Ulus,* 11 Haziran 1938, s. 2.

Tüm bu gelişmelerin ardından 10 Haziran 1938 tarihinde Tütün ve Tütün İnhisarı Kanunu kabul edilmişti. Kanun 10 bölüm, 119 madde ve dört cetvelden oluşmaktaydı. Kanun içerisinde İkinci Tütün Kongresi'nde alınan kararlara genel olarak yer verilmişti. Bu bağlamda tütünün denkleme işlemi, alım satım sürecinde sözleşme hazırlanması ve ambar konuları başta olmak üzere kongrede kabul edilen kararlar yeni kanunda yer bulmuştu.[92]

Dönem içerisinde, sözü edilen kongrelerden sonra tütün konusunda yaşanan gelişmeler değerlendirilmişti. Bunlardan birinde, 1936 yılında tütün rekoltesinin uygun olmayan hava koşullarına rağmen değer ve nitelik açısından en iyi durumunda olduğu kaydedilmişti. Bu sonucun alınmasında, Cumhuriyet hükûmeti ile onu bu alanda temsil eden İnhisarlar İdaresi'nin önemli bir payı vardı.[93] Türkiye İş Bankası'nın İdare Meclisi Raporu'nda da 1937 yılındaki tütün üretiminin iyi bir düzeyde olduğu belirtilmişti.[94] Nitekim sayısal verilere göre 1935-36 döneminde 36.004 ton olan ham tütün üretimi, 1936-37 döneminde iki kattan fazla bir artış kaydederek 74.059 tona ulaşmıştı. 1937-38 döneminde ham tütün üretimi bir düşüş göstermesine karşın, yine de 70.573 ton gibi önemli bir miktarda gerçekleşmişti. 1936-37 dönemindeki üretim miktarına ise daha önceki yıllarda hiç ulaşılamamıştı.[95] Bu dönemdeki bir veriye göre de Türkiye; 1937 yılı dünya tütün üretiminde %3,54'lik payla Hindistan, Birleşik Amerika, Sovyet Rusya, Brezilya, Yunanistan ve Çin'in ardından yedinci sıradaydı.[96]

Türkiye'deki tütün üretimine yönelik verilerin dışında tütün satışına ilişkin veriler de değerlendirme konusu olmuştur. Bu çerçevede tütün satışına yönelik bir veriye göre ülke içindeki tütün satışı 1937 yılında 1936'ya göre bir artış göstermişti. Bu artışta, mali durumda yaşanan gelişmelerle bazı doğu illerinde kaçakçılığın önlenmesine yönelik önlemlerin etkisi vardı. Ayrıca Türk Tütün Limited Şirketi'nin kurulmasıyla birlikte yurt dışına tütün satışı da önemli bir gelişme kaydetmişti.[97] Sayısal verilere göre de 1935-36 döneminde 11.814 ton olan yurt içi mamul tütün satışı, 1936-37'de 12.242, 1937-38'de ise 12.779 tona çıkmıştı. Aynı şekilde 1935-36 döneminde 34 ton olan yurt dışı mamul tütün

---

[92] "Tütün ve Tütün İnhisarı Kanunu", *T.C. Resmî Gazete,* Sayı: 3943, 25 Haziran 1938, s. 10083-10093.

[93] İhsan Arif, "1937 yılında tütüncülüğümüzün vaziyet ve faaliyeti", *İstihbarat Bülteni,* Cilt 6, Sayı 96, 1 Nisan 1937, s. 814.

[94] "1937 yılında Dünya ekonomisi ve Türkiyenin vaziyeti", *Ulus,* 1 Nisan 1938, s. 1, 7.

[95] *Türkiye Cümhuriyet Merkez Bankası Bülten,* No. 33, Birinciteşrin - Birincikânun 1939, s. 145.

[96] "Tütün ihracatımız her sene artıyor", *Ulus,* 30 Eylül 1938, s. 7.

[97] Memduh M. Moran, "1936-1937 senesi tütün satışları", *İstihbarat Bülteni,* Cilt 6, Sayı 97, 1 Mayıs 1937, s. 831-832.

satışı, 1936-37'de 78 tona çıkmış, 1937-38'de ise 73 ton düzeyinde olmuştu.[98] Dolayısıyla hem yurt içi hem de yurt dışı tütün satışlarında, 1935-36 dönemine kıyasla önemli bir artış sağlanmıştı.

Sonuç

Osmanlı Devleti'nde tütün, önemli bir üretim ve ihracat kalemi olmasına karşın yaşanan ekonomik sıkıntıların da etkisiyle bu konuda sağlıklı bir politika yürütülememiştir. Cumhuriyet döneminde devlet, tütün politikasında daha etkin bir rol üstlenerek gerek tütün üretimini artırmak gerekse tütün üreticisini düşme eğilimi gösteren fiyatlara karşı korumak amacıyla tütün idaresi kurmak da dâhil olmak üzere çeşitli kararlar almıştır. Bu kararlar devletin tütün politikasındaki etkisini artırmakla birlikte özel sermayenin dışlanmasına yönelik bir amacı içermemiştir.

Tütün politikasına yönelik bu kararlar belirli bir fayda sağlamasına karşın, dünya tütün üretimi ve rekabetinin artmasının yanı sıra 1929 Dünya Ekonomik Krizi tütün piyasasını olumsuz şekilde etkilemiştir. CHF'nin 1931 Kongresi'nde, yaşanan ekonomik sorunları giderebilmek için devletçilik ilkesi kabul edilmiştir. Bu ilke kapsamında, daha önce başlayan devletin tütün piyasasına yönelik müdahalesi 1930'ların koşulları dikkate alınarak ve özel sermaye dışlanmadan devam ettirilmiştir.

Devletçilik ilkesinin tütüne yönelik etkisi, 1920'lerde olduğu gibi, temelde tütün üretiminin artırılması ve tütün üreticisinin daha da düşen fiyatlara karşı korunması konularında belirginleşmiştir. Ancak 1920'lerden farklı olarak, devletçilik döneminde tütün politikasının ayrıntılarını belirlemek amacıyla Ankara'da iki Tütün Kongresi toplanmıştır. Devletin öncülüğünde gerçekleştirilen bu kongrelere resmî yetkililerin yanı sıra yerli/yabancı tütün sektörünün temsilcileri de davet edilip görüşleri alınmıştır. Dolayısıyla söz konusu kongreler, devletçilik ilkesindeki anlayışa uygun olarak özel sermayenin taleplerini de dikkate alacak şekilde gerçekleştirilmiştir. Nitekim Tütün Kongreleri'nde alınan kararlar bir temenni niteliği taşımakla birlikte hükûmetin tütün politikasının belirlenmesinde etkili olmuştur.

Söz konusu kongrelerden ilki olan Birinci Tütün Kongresi, 1-5 Şubat 1932 tarihleri arasında toplanmıştır. Kısmen tarafların da katılımıyla gerçekleştirilen bu kongrede alınan kararlar tütün sorununa tam anlamıyla bir çözüm getiremediğinden, 15-18 Nisan 1934 tarihleri arasında İkinci Tütün Kongresi toplanmıştır. İlkine göre daha kapsamlı bir katılıma sahne olan bu kongredeki çalışmalar da daha planlı bir şekilde yürütülmüştür. Burada alınan kararlar kongre sonrasında, yasal düzenlemeleri de içerecek şekilde önemli ölçüde hayata

[98] *Türkiye Cümhuriyet Merkez Bankası Bülten,* No. 33, Birinciteşrin - Birincikânun 1939, s. 145.

geçirilmiştir. Böylece ekonomik krizin tütün üzerindeki olumsuz etkisi, devletin öncülüğünde gerçekleştirilen kongreler ve buralarda alınan kararlar aracılığıyla giderilmeye çalışılmıştır.

Tüm bu gelişmeler ışığında, devletçilik siyasetinin uygulandığı dönemde düzenlenen Tütün Kongreleri'nin, bu ilkenin mantığına uygun olarak tarafların katılımıyla gerçekleştirildiğini ve bu kongrelerde alınan kararlar gereğince yapılan düzenlemelerin ekonomik krizin tütün sektöründe doğurduğu olumsuz tablonun değişmesine katkı sağladığını söylemek mümkündür.

Kaynaklar

Arşiv Kaynakları

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, BCA.

182-253-1/210, 15.04.1934.

63-24-5/210-75, 30.03.1936.

79-88-16/210-79, 02.11.1937.

1455-38-1/10. Büro, 07.1938.

Resmî Yayınlar

(1931) *C.H.F. Üçüncü Büyük Kongre Zabıtları 10-18 Mayıs 1931,* İstanbul.

(1931) *C.H.F. Nizamnamesi ve Programı,* Ankara.

(1935) *C.H.P. Dördüncü Büyük Kurultayı Görüşmeleri Tutulgası 9-16 Mayıs 1935,* Ankara.

(1938) *Birinci Köy ve Ziraat Kalkınma Kongresi Ankara 1938,* Kongre Yayını A Serisi Takım 8, Ankara.

(1938) *On Beşinci Yıl Kitabı*, İstanbul.

Resmî Ceride

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi

T.C. Resmî Gazete

Kitaplar ve Makaleler

[t.y.] *1931 Birinci Ziraat Kongresi İhtisas Raporları,* Millî İktisat ve Tasarruf Cemiyeti, Ankara.

(1981) *Türkiye İktisat Kongresi 1923-İzmir Haberler-Belgeler-Yorumlar,* Haz. A. Gündüz ÖKÇÜN, Üçüncü Basılış, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara.

(2005) *Atatürk'ün Bütün Eserleri,* Cilt 15 (1923), Kaynak Yayınları, İstanbul.

(2011) *Türkçe Sözlük* Haz. Şükrü Halûk AKALIN vd., 11. Baskı, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

BORATAV Korkut (2006) *Türkiye'de Devletçilik,* 2. Baskı, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara.

DEMİRBİLEK Sinan (2012) Tek Parti Döneminde İnhisarlar (1923-1946), *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi,* Cilt 12, Sayı 24, (Haziran), s. 203-232.

GEYİKDAĞI V. Necla (2008) *Osmanlı Devleti'nde Yabancı Sermaye 1854-1914,* Hil Yayın, İstanbul.

GÜRSEL Seyfettin (1999) Osmanlı Dış Borçları, *Osmanlı,* Cilt 3, Ed. Güler EREN, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, s. 389-399.

KESKİN Nuray Ertürk – YAMAN Melda (2013) *Türkiye'de Tütün Reji'den Tekel'e, Tekel'den Bugüne,* NotaBene Yayınları, Ankara.

ÖNSOY Rifat (1999) Muharrem Kararnâmesi ve Düyûn-u Umumiye İdaresi, *Osmanlı,* Cilt 3, Ed. Güler EREN, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, s. 400-414.

ÖZDEMİR Biltekin (2010) *Osmanlı Devleti Dış Borçları,* İkinci Baskı, T.C. Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı Yayını, Ankara.

PARASIZ İlker (2011) *1929 Dünya Büyük Ekonomik Krizi Dünyadaki ve Ülkemizdeki Etkileri,* Ezgi Kitabevi, Bursa.

PARVUS EFENDİ (2005) *Türkiye'nin Mali Tutsaklığı,* Haz. Muammer SENCER, İleri Yayınları, İstanbul.

POLATOĞLU Mehmed Gökhan (2024) Türkiye'nin İktisat Politikasının Değişim Sürecinde Kongreler Dönemi: Birinci Sanayi Kongresi ve Birinci Türkiye Ziraat Kongresi (1930-1931), *Türkiye İktisat Kongresi 2023 Bildiriler Kitabı 19-20 Temmuz 2023,* Yayına Haz. Yunus PUSTU - Ayşenur ŞENEL, Hande Yaren KARACABEY, Türk Tarih Kurumu, Ankara, s. 1371-1401.

ŞAHİN Güven – TAŞLIGİL Nuran (2013) Türkiye'de Tütün (Nicotiana tabacum L.) Yetiştiriciliğinin Tarihsel Gelişimi ve Coğrafi Dağılımı, *Doğu Coğrafya Dergisi,* Cilt 18, Sayı 30, Temmuz, s. 71-102.

TEKELİ İlhan- İLKİN Selim (1982) *Uygulamaya Geçerken Türkiye'de Devletçiliğin Oluşumu,* Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara.

---------- (2009) *1929 Dünya Buhranında Türkiye'nin İktisadi Politika Arayışları,* Bilge Kültür Sanat, İstanbul.

ÜNAL Metin (2007) Tütünün Dört Yüz Yılı, *Tütün Kitabı,* Ed. Emine GÜRSOY NASKALİ, 2. Baskı, Kitabevi, İstanbul, s. 17-33.

YENİAY İ. Hakkı (1964) *Yeni Osmanlı Borçları Tarihi,* İstanbul Üniversitesi Yayını, İstanbul.

YILMAZ Fehmi (2012) Tütün, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi,* Cilt 42, İstanbul, s. 1-4.

YURTOĞLU Nadir (2021) Atatürk Dönemi'nde Türkiye'de Tütün Yetiştiriciliği ve Politikası (1923-1938), *Belgi Dergisi,* Sayı 22, Yaz/II, s. 151-194.

ZARAKOLU Avni (1982) 1929/30 Dünya Ekonomik Krizi Karşısında Türk Ekonomisi ve Alınan Krizle Mücadele Tedbirler, *Atatürk Dönemi Ekonomi Politikası ve Türkiye'nin Ekonomik Gelişmesi,* Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, s. 89-103.

Süreli Yayınlar

Akşam

Cumhuriyet

Hakimiyeti Milliye

İstihbarat Bülteni

Kadro

Karınca

Kooperatifçilik

Son Posta

T.C. İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası

Türkiye Cümhuriyet Merkez Bankası Bülten

Ulus

Ülkü

Vakit